

CRONOLOGIA VIETII LITERARE ROMÂNEȘTI (1993–1996): ROMANUL *MOROMEȚII**

Redăm din cele patru volume ale *Cronologiei literare românești – perioada postcomunistă*, coord. Eugen Simion, Editura Muzeului Național al Literaturii Române (în curs de apariție), comentarii referitoare la Marin Preda și opera acestuia, privind cu precădere romanul *Moromeții*, de la a cărui publicare se împlinesc în acest an șase decenii. La pregătirea și elaborarea materialului documentar a participat un grup de cercetători format din Bianca Burța-Cernat (coordonare redacțională), Lucian Chișu, Oana Soare, Paul Cernat, Andrei Milca și Ion Oprișan.

ANUL 1993

4 februarie

• Rubrica „La o nouă lectură” din „România literară” (nr. 4) găzduiește un articol al Monicăi Spiridon despre Marin Preda, scriitor „părăsit, după moarte, într-un purgatoriu prelungit și nedrept”, căzut pradă „mascaradei” justițiare postdecembriste: „Subversiv în timpul vieții, Marin Preda rămâne și acum incomod, pe măsură ce literatura sa își revelează fibra profetică: în oglinda ei prevestitoare, societatea postdecembristă își poate recunoaște cu ușurință chipul schimonosit de impulsuri «primar-agresive» [...]. Trecerea prematură în neființă a scriitorului l-a scutit de umilința de a fi văzut răbufnind, în ultimii ani, spiritul primar agresiv în marile piețe bucureștene, stropite cu sângele unor tineri încrezători în binefacerile libertății, unde s-a scandat iresponsabil «Moarte intelectualilor!» și unde au năvălit mercenari cu chipurile desfigurată de ură, înarmați cu băte, căști și lămpașe. [...] Comunismul este, pentru Marin Preda, un catehism al distrugerii. În *Moromeții* (cu precădere al doilea volum), în *Risipitorii*, în *Intrusul* și mai ales în *Cel mai iubit dintre pământeni*, romanul său testament, Preda își plasează personajele într-o lume al cărei scop – prozatorul o spune răspicat – este distrugerea pe scară mare [...]. Pentru Marin Preda, acțiunea în istorie nu e justificabilă în sine, dincolo de bine și de rău. Pe această temă, prozatorul a glosat, fără echivoc, tot în eseul *Spiritul primar agresiv și spiritul revoluționar*, unde sunt vizați explicit scriitorii francezi de stânga, care au cochetat cu comunismul, mai mult sau mai puțin episodic, precum André Malraux și Jean-Paul Sartre. [...] Citit astăzi, vizionar profet, prozatorul pune în față oglinda interludiului carnavalesc regizat în cei trei ani care s-au scurs între masacrul sângeros dintr-o providențială noapte de solstițiu

* Dosar: Literatura în postcomunism.

și epilogul electoral resemnat de la finele lui 1992. Căci de la dezlănțuirile «teroriste» la parastasele cu cruci evlavioase consumate sub lumini de reflectoare, de la contra-demonstrațiile «spontan organizate», la mineriade; de la circul parlamentar din CPUN la împrumutarea «de hârtie» și privatizarea în întreprinderi cu patroni... slujbași la stat; în fine, de la procesele penale-reprezentative la fastuoasele anchete parlamentare și zâmbetele oficiale operetistice mediatizate intens; de la «adeziunile» sufocate de lacrimi, la «demascările» însuflețite de o sfântă mânie de tagmă – mai totul trădează cinismul camuflat butaforic, regia și, mai ales, recuzita democrației originale, a «comunismului de piață» și a «activismului de drept»”. (*Viața în oglinda literaturii*).

5 februarie

• În nr. 5 din „Contemporanul. Ideea europeană”, Gheorghe Grigurcu publică un lung articol intitulat *Cum e apărut Marin Preda?*, reluând mai vechi considerații despre „moralitatea” scriitorului (mai dur: despre „ambiguitatea sa etic-estetică” și „oportunismul său”), în acord cu luări de poziție „lucide”, „semnate de critici din diverse generații, de la Monica Lovinescu, Adrian Marino, I. Negoitescu..., Cornel Regman, Alexandru George, Barbu Cioculescu, Pavel Chihaia, S. Damian până la câțiva tineri”: „Gheața a fost spartă. Modelul moral Preda nu mai poate fi invocat de-acum încolo decât sub semnul dubiului. [...] Ne propunem acum a urmări evoluția polemicii, așa cum se conturează la peste doi ani de la declanșarea ei. Operația ni se pare cu atât mai interesantă cu cât concluziile, firește provizorii, ce se pot trage din controversa cu pricina îi depășește obiectul, descoperind unele aspecte caracteristice ale mentalității literare a momentului./ Ne-a consternat îndeosebi înverșunarea cu care câțiva partizani înfocați ai lui Marin Preda au continuat a urmări evidențele. [...] Ce-ar fi putut ei face pentru a-l salva? În sfera unei polemici ideale, ar fi trebuit să nege paternitatea prozatorului asupra unor scrieri precum *Ana Roșculeț*, *Desfășurarea*, *Ferestre întunecate*, *Îndrăzneala* etc. Ar trebui să declare o foarte întinsă parte a publicisticii sale, conținând laude la adresa partidului, a cârmuitorilor săi, ba chiar și la adresa unor instituții represive, drept o mistificare a editorilor. Ori – de ce nu? – să pledeze în favoarea regimului totalitar. [...] Așa, numai așa, admiratorii habotnici ai lui Marin Preda ar fi putut pune pe deplin de acord dorința lor de a-l proslăvi integral pe scriitor cu temele, opiniile, tendențiozitățile cultivate de acesta de-a lungul întregii sale cariere. [...] Câteodată sentimentul de admirație duce la o poză solemn-bătoasă, ca în cazul lui Valeriu Cristea. [...] Supărat foarte pe observațiile unor confrăți asupra momentelor de colaboraționism ale lui Marin Preda, dl Valeriu Cristea nici nu încearcă a le respinge [...], ci recurge la un truc al superiorității scârbite, respingând discuția. [...] Mai ponderată formal, însă nu mai puțin dominată de același impas al explicației, se arată poziția dnei Magdalena Bedrosian [într-un interviu acordat lui Andrei Grigor pentru «Literatorul», nr. 7/1992]. Afirmând că autorul *Moromeților* «n-a fost nici sfânt, nici ticălos», directorul actual al Editurii Cartea Românească nu ezită a-l înălța, cu toate acestea, pe soclul

performanței absolute: «atunci și aici, nu știu dacă *au făcut* alți scriitori mai mult decât el». [...] Fără a nega meritele celui ce a scris *Moromeții*, inclusiv în plan civic, prin intermitentele lui critici la adresa regimului, credem că e inutil a-l împinge pe primul plan al rezistenței etice [...]. În pofida dorinței fanaticilor săi, Marin Preda aparține unui lot al relației echivoce cu puterea totalitară, caracterizat prin alternanța dintre nemulțumire și ploconire, dintre protest și conformism. Un lot reprezentat în special de o seamă de autori și intelectuali beneficiind de o intensă oficializare, de o înaltă situație socială și de remunerația aferentă. [...] Principalul criteriu al cenzurii pe care o exercita [Marin Preda la Editura Cartea Românească] îl constituia interesul personal. În principal îl jenau [în volumul lui Gh. Grigurcu, *Critici români de azi*] câteva rezerve față de Eugen Simion, sfetnicul său binecunoscut, ins extrem de influent la editură. [...] În chipul cel mai democratic, nu voia a se «pune rău» cu importanții săi exegeți. Îl sacrifică fără milă pe un critic mai tânăr și mai «nesigur», în favoarea unuia mai vârstnic și pe care se putea «conta». [...] Ce mai afirmă dna Magdalena Bedrosian? «Preda a fost și a murit ca un om sărac.» [...] Raporturile autorului *Desfășurării* cu banii vor excita desigur condeiul biografilor săi. Nu întâmplător, îmi închipui, arghirofilia și avariția lui au devenit subiect de anecdotă [...]. Va veni și momentul când se va putea vorbi mai amănunțit și despre ceea ce am aflat de la câțiva din apropiații lui Marin Preda în legătură cu obiceiul său de a-i supune la haraciul unor petreceri cu preț foarte pipărat, la localuri de lux, când le apărea câte o carte. [...] Alături de Eugen Barbu și Adrian Păunescu, cine altul decât Preda câștiga cel mai bine dintre toți scriitorii noștri contemporani? Să fie un secret pentru interlocutoarea noastră că își făcea personal partea leului la editura ce o conducea, atribuindu-și reeditările, tirajele și onorariile cele mai avantajoase, chestiune pe care nu o dată am discutat-o cu unii foarte buni cunoscători ai situației și asupra căreia presupun că există documente? Mărturisesc că mi s-ar lua o piatră de pe inimă dacă cineva mi-ar putea dovedi măcar că Radu Petrescu, un autor din aceeași generație cu autorul *Imposibilei întoarceri*, al cărui nume e tot mai des rostit în vecinătatea axiologică a acestuia, a realizat cel puțin doi la sută din câștigurile gloriosului director al Editurii Cartea Românească. [...] Până unde poate ajunge nesăbuița celor ce țin a apăra «cu unghiile și cu ciocul» o imagine idolatrizată a lui Marin Preda, constatăm și din reacțiile orale ale unora dintre ei. [...] Astfel, dl Eugen Simion [...] m-a calificat, după cum îmi aduce la cunoștință ziarul «România liberă», cu prilejul aniversării a 70 de ani de la nașterea romancierului său favorit, cu un termen ținând de patologie. Oricât îi recunoaștem frecvent competența critică, ne vine greu a i-o recunoaște și pe cea clinică. Enervarea d-sale nu reprezintă un semn de tărie [...]. I-am recomanda să-și extindă, în spiritul de curaj și eleganță dovedit, diagnosticele medicale în sfera literară, în timp ce de la specialiștii în medicină vom aștepta cu încredere indicații pentru tratamentul unor bolnavi de stetism, structuralism, realism socialist, psihocritică, tematism...”.

• În „Literatorul” (nr. 5), într-un alt text (*O precizare*), Eugen Simion răspunde unui articol al lui Nicolae Manolescu din „România literară” (nr. 3, din

26 ianuarie 1993): „N.M. îmi atrage atenția că reacția mea (el zice «iritarea» mea) față de unele acuzații aduse lui Preda «nu e o atitudine de critic literar, ci de fan al scriitorului». [...] Recitirea cu toată seriozitatea a operei este o operație necesară în critica literară și nu văd cum aş putea să mă opun vreodată acestui proces. Apărarea omului Preda, acuzat că a profitat de regimul comunist și chiar că a scris o parte a operei sale la îndemnul și chiar sub supravegherea secretarului cu probleme ideologice, este altă operație, tot atât de necesară, cred, într-o critică literară care se respectă pe sine respectând valorile literaturii. Dacă i-am luat în câteva rânduri apărarea lui Preda (acuzat, între altele, chiar de «afacerism», «escrocherie» etc.!) am făcut-o cu sentimentul că un critic literar nu poate asista liniștit la aceste atacuri nedemne care știrbesc autoritatea morală a omului care a scris *Moromeții* și *Cel mai iubit dintre pământeni*... [...] Analiza scriitorilor [...], mari și mici, care au scris în timpul regimului totalitar comunist, trebuie făcută, într-adevăr, «cu toată seriozitatea» și nu trebuie în niciun caz lăsată pe seama pamfletarilor, resentimentarilor și, în genere, a celor care vor să fie luați în seamă prin insultele [...] aduse marilor valori...”.

4 martie

• În „România literară” (nr. 8), Nicolae Manolescu și Claudiu Constantinescu scriu în tandem despre *Viața ca o pradă* – volum reeditat în 1993 la Editura „Marin Preda”, sub îngrijirea unui fiu al prozatorului, Nicolae Preda. (Articolele se intitulază *Viața ca un peron* și, respectiv, *Tandreța lui Preda*). ■ Nicolae Manolescu: „Capitolele bucureștene înfățișează și ele o ucenicie, aceea literară. De unde lipsa de vlagă, de plăcere cu care sunt scrise? Probabil de acolo că Preda nu e încă el însuși, că ceva din ființa lui s-a pierdut și nu s-a regăsit încă. Aș numi asta tema somnambuliei: la fel cum, ca elev, Preda este uimit de considerația pe care i-o dau profesorii și cei din jur, debutantul în literatură nu știe nici el de unde își scoate textele, mulțumindu-se să constate, oarecum perplex, că începe a fi socotit scriitor. Din somn, se va trezi când va scrie *Moromeții*. Atunci va deveni un scriitor profesionist (ceea ce nu împiedică prozele debutului de a fi excepționale) și un om sigur pe sine, care se cunoaște bine”.

18 martie

• S. Damian publică în „România literară” (nr. 10) articolul *De jos și de pe cal*, polemic la adresa criticului Eugen Simion. [...] S. Damian arată că și „în scrierile unor autori proeminenți există segmente discordante și câteodată o îngustare a orizontului”, exemplificând prin *Delirul* lui Marin Preda, roman în structura căruia „au pătruns [adânc] ideile închiderii” și de care „imperturbabil, Eugen Simion continuă să fie extaziat”: „I s-a oferit un prilej de dezbatere la obiect, cu raportări la epocă și la destinul creației, o ieșire deci din hagiografie – dar el susține cu îndărătnicie teza succesului continuu al lui Marin Preda. [...] Marin Preda concepe în *Delirul* istoria din perspectiva domniei lui Ceaușescu, încorporare a revendicărilor unei țări mici care sfidează un mare stat vecin.

În reconstituirea traseului dispar elemente concrete definitorii pentru perioada dată: alianța generalului din convingere cu puterile fasciste; încrederea în tinerii bezmetici, căci inaugurasă cu un partener dubios guvernul național legionar; ambițiile de dictator și adversar al democrației; perseverarea pe drumul cotropirii, deși călca un teritoriu străin. [...] La Marin Preda un maniheism scindează narațiunea, se descrie un antagonism între Binele total și Răul total, simboluri alcătuite pe criterii etnice. Alături de identificarea metaforică, să-i zicem colectivă, cu un personaj arhetipal – Antonescu – se petrece și un transfer pe planul concret al subiectului, în raportare individuală: scriitorul se regăsește în personajul fictiv favorit, un tânăr țaran venit la oraș, trăind o cavalcadă rapidă a triumfului [...]. Marin Preda a dat literaturii române creații fundamentale (*Moromeții*, *Întâlnirea din Pământuri*), dar apoi în atmosfera de supralicitare a meritelor sale, lipsit de voința de a rezista unui nou dogmatism, cel al supremației autohtonului, a pierdut busola”. Mai mult chiar: „Cultul autorității absolute se ivește și în alte romane, asociat cu o tentativă de reabilitare a mișcărilor extremiste, de tipul Legiunii. Arhaicul (nemișcarea vechiului) se opune civilizației moderne care nu deține densitate. Opinia că Legiunea a fost nevinovată, fiind silită să răspundă cu teroare abia în 1939 după ce a fost supusă la persecuții, arestări, provocări din partea puterii regale, nu respectă adevărul. Încă din prima generație, sub ordinul lui Codreanu, Garda de Fier a ales violența și asasinatul. Nu pot fi absolviți ucigașii pe motivul că și-au iubit țara. Ce se întâmplă când sentimentul mândriei naționale, demn de toată stima, intră în contradicție cu alte imperative ale vieții: nevoia de libertate, dreptul celuilalt la toleranță, rigoarea adevărului? Apologia supunerii față de omul providențial naște o stare de cucernicie și fanatism, de rău augur pentru independența spiritului”. În fine: „Poate fi socotită [...] o eroare convingerea lui Eugen Simion că tot ce a fost esențial s-a spus și anume în *Scriitori români de azi*. Mai rămân multe lucruri de zis, multe corecturi de operat, poate e nevoie chiar de o răsturnare a ipotezelor autorului atât de opac la efervescența recentelor comentarii”.

16 mai

• În „Adevărul literar și artistic” (nr. 166), C. Stănescu publică un interviu cu Nicolae Breban („*Marin Preda? Un țaran enorm, rătăcit în oraș...*”), realizat la Muzeul Satului din Cluj, cu ocazia „Zilelor Lucian Blaga”. (Pe prima pagină a revistei, interviul este anunțat prin propoziția: „Nicolae Breban întinde o mână lui Marin Preda”.) N.B.: „Tatăl și bunicul meu au fost preoți într-un sat din Maramureș. [...] Toți ai mei, Brebanii, sunt legați de satul românesc și eu, deși n-am trăit la țară, sunt conștient de faptul că, chiar dacă procentul de țărani azi a scăzut [...], țărănismul, în sensul cel bun, spiritul țărănesc a infuzat, a pardosit toată suprastructura creatoare și culturală românească. [...] Pentru mine, Marin Preda este impresionant prin faptul că a reușit, alături de cele două efigii în bronz literar, ale lui Sadoveanu și Rebreanu despre țaranul român, să propună o a treia efigie, țaranul muntean. Dacă țaranul ardelean era țaranul dramatic, zolist, dacă cel al lui

Sadoveanu era țăranul mitic, cel al basmului românesc [...], cel al lui Preda, mai contemporan, intră într-o comedie de limbaj și într-o comedie de situații... [...]/ Eu cred că Preda propune un țăram care intră într-o comedie de limbaj: asta-i pentru mine Moromete. [...]/ Probabil aici Caragiale este maestrul indiscutabil. Ce-mi place la fel de mult în *Moromeții* I – în *Moromeții* II, care mi se pare neautentic, fiindcă colectivizarea s-a făcut altfel, asta e o mai veche discuție a mea cu Manolescu – în *Moromeții* I, deci, m-a impresionat ca tânăr o puritate enormă de stil. Un stil splendid, de o clasicitate rar întâlnită în proza românească”. Despre *Cel mai iubit dintre pământeni*: „E un roman ce trebuia refăcut. Este doar o eboșă. Aici el și-a pierdut stilul acela splendid din *Moromeții* și *Întâlnirea din Pământuri*. Era grăbit, probabil intuia limita sa. Este extrem de interesant, așa zice că a pătruns puțin pe domeniul meu, adică în domeniul «problemei citadine». Apropo de Blaga: el a vrut să-l propună pe acesta ca erou, însă este evident că nu poseda limbajul unui astfel de erou”. „– *Ați avut relații bune sau proaste cu Marin Preda?*! – Și bune și proaste. El s-a interesat de mine când eram foarte tânăr și necunoscut, m-a invitat la el și mi-a făcut un referat excelent care a ajutat prima mea carte să apară. A simțit imediat că sunt un prozator autentic./ – *Unii spun că era invidios și că, atunci când simțea că cineva îl poate depăși, îl evita, îl împiedica...*! – Nu știu dacă-i așa. E adevărat că mi-a mai făcut un dar: după primul referat, la *Francisca*, mi-a făcut darul de a-mi scoate, într-un moment extrem de dificil al vieții mele sociale, *Îngerul de ghips* [...]. Preda mi-a publicat această carte cu care m-am reintegrat în viața literară românească”.

31 mai

- Într-un articol din „Adevărul”, *Exilul lui Petru Dumitriu*, C. Stănescu notează: „Destinul a voit ca acest mare scriitor să «iasă» în plină glorie din literatura română oficială, glorie cucerită definitiv odată cu apariția *Cronicii de familie* (1956). La o vârstă când unii, dacă nu chiar majoritatea, abia încep să *fie*, Petru Dumitriu își scrisese capodopera, după ce avusese timp și să dea Cezarului ce i se cuvenea (!). [...] Ce mai putea spera creatorul după o asemenea «performanță», atinsă în jurul vârstei de 30 de ani? El putea continua, prin autopastișă, «rescriindu-și», și cu alte cerneluri, capodopera, «trăind» din ea (cum se și întâmplă cu destui performeri timpurii, inclusiv cu Marin Preda, care nu și-a mai ajuns niciodată din urmă *Moromeții* I).

9 iunie

- Ștefan Agopian semnează în „Luceafărul” (nr. 23) tableta *Trecutul ca viitor*: „Imediat după '89 dl Nicolae Manolescu publica în «România literară» un articol de direcție a criticii prin care își propunea (și propunea) rediscutarea (după recitare) a întregii literaturi române scrise după 1947. Furat de alte griji (probabil mai presante) dl Manolescu nu a dat dovezi clare că-l mai interesează literatura română «comunistă». Alții însă, părând a-i fi luat articolul de atunci în serios, s-au apucat să rediscute. [...] Campionul indiscutabil al discuției și re-discuției valorilor literare comuniste este fără pic de îndoială dl Gheorghe Grigurcu. [...]

Cel de-al doilea contestatar este criticul, prozatorul și eseistul Alexandru George. [...] Autori pe vremuri considerați «tabu» sunt luați astăzi în discuție și problema care irită pare a nu fi cea morală, așa cum ar părea la prima vedere, ci cea estetică. Nici un critic, oricât de tâmpit ar fi el, nu poate considera că *Desfășurarea* lui Marin Preda (1952, Premiul de Stat) are vreo valoare literară. Din punct de vedere moral, nuvela este (sau mai curând a fost) o crimă. În timp ce sute de mii de țărani erau jefuiți, deportați, omorâți, Marin Preda scria, pentru a obține Premiul de Stat, o nuvelă abominabilă. Este evident că valoarea lui Marin Preda ca scriitor nu este dată de «scăpările» omului. Numai că scriitorul Marin Preda nu a publicat după această *Desfășurare* numai cărți bune. Dacă *Moromeții* (I), carte publicată în 1955 (Premiul de Stat) este o capodoperă, nu același lucru se poate afirma despre multele și de multe ori curajoasele romane semnate de Marin Preda”.

11 august

● În nr. 30 din „Totuși iubirea”, Cezar Ivănescu își reamintește *Cum l-am cunoscut pe Marin Preda*: „M-am descoperit în Marin Preda. Maestrul care m-a inițiat în *arta de a deveni scriitor român*, adică *scriitorul care scrie în limba română și publică în România*. [...] Ani în care am înțeles că Marin Preda (ca și ceilalți colegi ai săi de generație) gândește ca acel celebru moralist francez – Montesquieu – și anume că important nu e să te vindeci de boală, ci să reușești să trăiești cu ea: boală incurabilă, comunismul și-a lăsat stigmatul ei, poate, în biografia și jurnalistică lui Marin Preda, dar nu l-a împiedicat să-și trăiască marea vocație și să și-o împlinească în cărțile sale pe care noi le prețuim drept capodopere: *Întâlnirea din Pământuri*, *Moromeții*, *Imposibila întoarcere*, *Viața ca o pradă*, *Cel mai iubit dintre pământeni...*” (În nr. 31, din 25 august 1993, Cezar Ivănescu va publica articolul *Marin Preda, singurul meu aliat literar*.)

9 noiembrie

● Sub titlul mare *Scara de valori este falsă? Poate. Dar valorile?*, „Cuvântul” (nr. 45) publică un interviu cu Ion Cristoiu realizat de Ioan Buduca (*Război și pace*), un articol al acestuia din urmă (*Ierarhii de pușcărie*) și *Zece întrebări pentru criticul și istoricul literar Nicolae Manolescu* – grupaj însoțit de un șapou în care, după enunțarea temei supuse dezbaterii („De aproape patru ani se discută despre revizuirea ierarhiei de valori culturale lăsate nouă moștenire de dictaturile postbelice. Se discută, dar nu se face nimic. Avem nevoie de dicționare. Avem nevoie de istorii literare. Avem nevoie de opere monumentale. Cine să le scrie? Blocajul intelectual în care ne aflăm nici nu ține, poate, de revizuirea tablei de valori. Poate că adevărata problemă sunt valorile înseși. Receptarea noastră a fost falsificată și, în acest fel, poate că însăși producția de valori a suferit”), cititorii sunt avertizați că „Începând cu acest număr revista noastră își propune să aducă în discuție cazurile cele mai flagrante de falsificare a ierarhiei de valori din cultura română de după al Doilea Război Mondial. Toate cazurile. Cele de supraevaluare și cele de subevaluare. Inclusiv cazurile cele mai apropiate de noi: Marin Preda,

Radu Petrescu, Sabin Bălașa, Sergiu Nicolaescu, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea, Alexandru Ivăsiuc, Marcel Chirnoagă și alții și alții”. ■ În interviul cu Ion Cristoiu este abordată chestiunea ierarhiilor literare românești postbelice, aducându-se în discuție, în acest context, cazul lui Marin Preda. Ion Cristoiu: „Fiind vorba [...] de ierarhii literare pe etape și pe grupuri, toate sunt false. De altfel, însăși ideea de ierarhie literară postbelică e riscantă. Se vorbește în alte literaturi, cea franceză, de exemplu, de literatura postbelică, pentru că acolo, războiul a însemnat un eveniment major, care a zguduit și influențat decisiv conștiința literară. Sub puterea războiului, s-a scris altfel decât înainte. Pentru scriitorii români cel de-al Doilea Război Mondial n-a avut prea mare importanță. Cu mici excepții, ei au stat acasă, la căldurică, n-au luptat în Rezistență, ca francezii, n-au cunoscut coșmarul ocupației străine. [...] Mult mai interesant ar fi, de exemplu, dacă am vorbi de o nouă perioadă în istoria literaturii române, începând cu anii 1939–1940. Formula «literatura română postbelică» e un clișeu pornit de la obsesia comunistă că lovitura de Palat de la 23 August 1944 a însemnat un început de eră”. Despre Marin Preda din volumul de debut, *Întâlnirea din Pământuri*, și despre Marin Preda de după: „Acest Marin Preda e uluitor. Nu doar ca forță, ci și ca modernitate. Povestirile sale surprind o lume neliniștită și neliniștitoare, irațională, iresponsabilă, o lume a angoasei. Rămâi surprins de racordarea (conștientă sau nu) a tânărului Marin Preda la obsesiile existențialiste din cultura europeană a momentului. Prin raportare la această perioadă, *Moromeții* e o întoarcere la realismul cuminte al secolului al XIX-lea. Așa se și explică, de altfel, lipsa sa de răsunset dincolo de hotarele României. Dacă Marin Preda ar fi continuat direcția din scrierile de tinerețe, am fi avut, poate, în persoana sa, pe unul dintre marii noștri scriitori europeni. [...] Apelând la ce ar fi fost dacă, Marin Preda e un scriitor ratat. Ce-ar fi trebuit să facă pentru a nu rata? Să scrie mai departe, dar să nu mai publice, așteptând, cu sertarul plin de manuscrise, mitingul fatal din 21 decembrie 1989! *Viața ca o pradă* mi se pare, azi, o nouă confirmare a faptului că Marin Preda nu și-a realizat deplina sa vocație. Cartea ne înfățișează un eseist de marcă, net superior scriitorului”. ■ Ioan Buduca: „Ierarhiile noastre literare nu sunt false în sine, dar sunt ierarhii de seră ori ierarhii de pușcărie. Avem un mare prozator de seră, care concura cu marile modele ale prozei, dar această concurență s-a întâmplat în sera propriei sale imaginații, n-a fost o competiție reală, cu traduceri, cu premii, cu glorie. Radu Petrescu, de pildă. Dar avem și un mare prozator de pușcărie. Marin Preda, să zicem, care n-avea voie de la poliție să scrie împotriva ideologiei gardienilor săi; nici împotriva dependenței de gardienii gardienilor săi, șefii cei mari ai pușcăriei imperiale sovietice. Un prozator al jumătăților de adevăr, cu o capodoperă integralmente adevărată, *Moromeții*, dar probabil integralmente necompetitivă într-o traducere oarecare, căci este de un specific local ce o face ermetică. [...] Ce e de făcut? E mai puțin profitabil să încercăm o fastidioasă critică a supraevaluării lui Marin Preda, ori a supradimensionării nu știu cărui alt scriitor din vremea falselor noastre ierarhii de valori. [...] E mai degrabă de văzut unde au greșit ierarhizatorii noștri prin subevaluare”.

ANUL 1994

26 ianuarie

• Sub titlul *Primum*, „România literară” nr. 3 publică impresii „recente” ale lui Anghel Gâdea, referitoare la posteritatea lui Marin Preda. A.G. e intrigat de faptul că persoane nedemne de prestigiul lui Marin Preda vizitează ca oficiali Siliștea-Gumești și revoltat din pricină că Nicolae Țone face unele trimiteri ireverențioase la adresa poetului și criticului Gheorghe Grigurcu: „Între însoțitori, nelipsit, și fostul redactor-șef al Editurii Cartea Românească, Popescu Cornel, s-a pus pe evocat, cu ochii înfiți într-un petec de hârtie, smuls la repezeală din «Evenimentul zilei», când pe... Petru Dumitriu, când pe Eugen Barbu, fiind se pare sub un teribil efect tiraspoleano-sereist. I-a mai venit în ajutor un «critic literar» de la «Tineretul liber», pe nume Țone, care a «depus mărturie», cu un dosar în brațe, că autorul *Gropii* îl «aprecia sincer» pe marele sărbătorit, iar nu «Grigurcu, cel care îl denigrează sistematic și în mod deșăntat; iată, vă arăt eu ce am scris în gazeta» (...cutare). «Lasă, domne, nu mai citi, că e târziu, se face noapte», opinează cineva. Intervine prompt și Doamna soție a scriitorului, că dânsa știe: «Grigurcu îl ponegrește pe soțul meu, că nu i-a publicat cărțile...». Manifestația anti Grigurcu se încheie brusc prin apariția, ca din senin, a sculptorului Doru Drăgușin purtând în brațe un bust al Monșerului, lucrat în ghips, fără negi, cum zisese înainte Vasile Blendea, fotografatul dispărutului, «că Oscar Han așa voia să-l pedepsească pe Marin Preda, care nu prea se dovedise politicos, la Mogoșoaia și lasă că i-o plătesc eu, el stă singur la masă, am venit degeaba, nu ne bagă în seamă și bea vodcă, aha, lasă că o să-i mai pui eu pe statuie, când o să i-o fac, încă vreo doi negi în plus, să vază el, să...». G. Bălăiță, pe post de trimis al Uniunii Scriitorilor, a tăcut chitic neschițând niciun gest atunci când nu mai puțin onorabilul său confrate Gh. Grigurcu era «înfierat» și... «spălat» cu zoaie. Că așa-s, uneori, românii: sărbătorind pe câte un dispărut dintre cei vii, încep să-l îngroape pe un alt confrate, cât mai temeinic și cât mai adânc, chiar dacă acesta încă n-a murit... Într-adevăr, ca la noi la nimeni...”.

4 februarie

• În „Tinerama”, nr. 164, amintind rolurile de film care au fost de referință pentru cariera sa, adică pe Apostol Bologna din *Pădurea spânzuraților* și Tănase Scatiu după romanul omonim, de asemenea rolurile jucate în *D-ale Carnavalului* și *Balanța* (de Ion Băieșu), actorul Victor Rebengiuc se confesează: „Mă refer, la sfârșitul acestei enumerări, dar nu în ultimul rând, la rolul lui Moromete... după romanul omonim al lui Marin Preda, pe care îl consider drept o încununare a carierei mele de actor de film. Am jucat acest rol cu o plăcere imensă, pentru că eu cred că această carte reprezintă cea mai reușită operă literară postbelică”.

11 februarie

• „Literatorul”, nr. 6, îi consacră un grupaj prozatorului Nicolae Breban. Din interviul acordat de Nicolae Breban lui Ion Cocora, însoțit de o panoplie de imagini

fotografice realizate (în timp) de Vasile Blendea, se desprind câteva pasaje: [...] – În „Contemporanul – ideea europeană”, revista pe care o conduci, au fost puși la colț o serie de scriitori de primă importanță. Îmi vin în minte Arghezi, Marin Preda, Nichita Stănescu dintre cei care nu mai sunt în viață, iar dintre cei din imediata noastră apropiere: Sorescu, Eugen Simion, D.R. Popescu, Adrian Păunescu... Cât de vinovat se consideră de articolele despre acești scriitori directorul Nicolae Breban?/ – Nu pot să fiu vinovat că am dat libertate de expresie unui critic român de astăzi. Am oferit o rubrică lui Grigurcu, el e autorul articolelor la care te referi, așa cum am oferit și altora, așa cum am oferit și acum douăzeci de ani în «România literară». Am avut totdeauna deontologia să dau totală libertate celui căruia i-am încredințat o rubrică. Grigurcu este unul dintre puținii critici care fac critică la zi, care se exprimă la un înalt nivel și are judecăți de valoare pertinente. Desigur, nu cu toate judecățile lui de valoare sunt de acord. El nu-l consideră pe Nichita Stănescu un mare poet, ci pe Mugur. El are alte opinii în legătură cu alți autori. Totuși, atacurile lui critice sunt diferențiate. Niciodată nu a negat valoarea operelor lui Preda, ci a vorbit de moralitatea omului Preda. O temă pe care eu însumi am fost, pe drept sau pe nedrept, atacat douăzeci de ani de foarte mulți critici, fără ca forța operei mele să scadă... Dar, oricum, eu regret unele atacuri excesive la adresa lui Simion și a lui Preda. De altfel, Grigurcu nu face parte din grupul meu literar. Dimpotrivă, face parte din grupul inamicilor mei de ultimă oră. Cei care mi-au făcut greutăți la Paris, am să o spun odată în detaliu, și prin mine și romanului românesc, atât cât îl reprezint eu...

16 februarie

• În „România literară”, nr. 6, la *Actualitatea editorială*, sub titlul **Preda citit de un critic modern**, Andreea Deciu conchide: „Prin recenta sa carte *Omul supt vremi*, Monica Spiridon pune punct polemicilor artificiale pe tema (in)actualității marilor scriitori români, consacrandu-i un întreg studiu critic nici mai mult, nici mai puțin decât lui Marin Preda. Polemicile cu pricina își află în felul acesta sfârșitul, pentru că autoarea dovedește (dacă mai era nevoie) că într-adevăr criticul își inventează obiectul (când știe s-o facă) și singura metodă necesară pentru așa ceva rămâne inteligența”.

[FEBRUARIE]

• În interviul acordat lui Cassian Maria Spiridon, din „Poesis”, nr. 2, Cezar Ivănescu se confesează: „– Dacă ați vrea să ne povestiți câteva amintiri mai deosebite despre Marin Preda./ – Despre Marin Preda se colportează foarte multe lucruri grave. Întâi de toate, la ora actuală: adică ținând de un biografism care nu-i face cinste, apoi lucruri false pe care le colportează și membri ai familiei sale, din nefericire, și prietenii din jurul lui și apoi de-a dreptul, ceea ce numesc francezii *contre vérité*-uri, adică lucruri cu totul și cu totul împotriva adevărului; știute de foarte multă lume. De aceea, de curând, m-am hotărât să definitivez și să dau la tipar o carte care poartă titlul *Pentru Marin Preda*. Sunt cam șase sute de pagini

dactilografiate și vor polemiza, aceste pagini, cu toate falsurile care s-au colportat pe seama lui Marin Preda, începând de la felul în care a murit și de la toate aberațiile care s-au tipărit în aniiăștia postrevoluționari despre el [...] Ce pot să spun însă cu claritate și cred că este o obligație a mea morală, vizavi de Marin Preda, o afirm cu orice fel de prilej și oricând vorbesc despre el, este următorul fapt: Marin Preda n-a fost un om iubit, în primul rând – începând cu soția lui și terminând cu criticii, literari și așa-zișii literați din coteria lui...”

16 martie

- În „România literară”, nr. 10, Alexandru George își continuă *Note-le despre cazul Eugen Barbu*, concedând la finalul intervenției: „Atunci, la mijlocul anilor ’50, deosebit de oarecari promisiuni lirice venite din partea unui Labiș și de unele accente mai sincere ale unor tineri, au apărut *Bijuterii de familie* (1955) de Petru Dumitriu (prima etapă spre *Cronica...* sa, completată foarte curând), *Moromeții* (1955) de Marin Preda și *Groapa* (1957) scriitorului nostru”.

- În „Ora”, nr. 414, Gheorghe Tomozei semnează articolul *Tiranozaurul G. Călinescu*, luând atitudine față de injuriile de curând apărute sub semnătura lui Adrian Marino. La început se arată că, „după modelul Noica, proza înregistrează tot mai multe despărțiri (de prejudecăți, de mituri, de personajei condamnate pentru exces de antumitate). De zei. Ne «despărțim» de Marin Preda, de Nichita Stănescu, ne «eliberăm», suntem tot mai puternici refuzându-le strălucirea totală. Mai există și fenomenul de coloratură balcanică al coborârilor de pe soclu, al micșorărilor, al *spurcării*. Așa, răzuind bine lacre de cristal am dat de naționaliștii proto-legionari Eminescu (Mihai) și Iorga (N.).

[MARTIE]

- „Vatra”, nr. 3, Gheorghe Grigurcu arată, în *Măștile oportunismului*, dialog purtat în trei (cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca), între altele: „Cu toate că am mai discutat despre oportunism, vă propun a reveni asupra fenomenului, care e la ordinea zilei într-un mod izbitor. Nici cele mai pesimiste prognoze n-ar fi putut evalua productivitatea lui actuală. Dacă nu vi se pare prea «tare» termenul, aș vorbi de o metastază... Fascinați de oroare, uităm a urmări rădăcinile morale și istorice ale acestei adaptări grăbite, nervoase, la neant, echivalând cu o maladie a conștiințelor individuale, care, prin adiționare și aglomerare, sugerează o maladie a colectivității. [...] Mentalității în cauză îi putem fi recunoscători, în câmpul cultural, pentru tendința reduționistă, pentru strădania de restrângere la unu, la unul orbitor ce captează în sine lumina apoteotică a geniului de partid (ironică răzbunare individualistă a aplicării unei doctrine colectiviste). S-a încercat astfel cultivarea celui mai mare (prozator, poet, critic etc.), scutit de orice obiecții, fetișizat. Inițial au fost Sadoveanu, Arghezi, G. Călinescu sub strașnică pază inchișitorială, ce suprime din fașă orice controversă. Apoi au venit, cu alură de «ultimă recoltă» Marin Preda (după un interludiu Petru Dumitriu), Nichita Stănescu”.

21 aprilie

• În „Dimineața”, nr. 78, Aureliu Goci îi ia un interviu poetului Grigore Vieru: – *Ce ar putea face românii din România pentru cei din Basarabia?!* – Iubiți-vă țara și nu vă învrăjbiți – acesta este leacul cel sfânt pentru Basarabia. Atunci și românii din Basarabia vor fi mai apărați./ – *Suntem la Iași și de aici veți pleca în Transilvania, călătoriți mult...!* – Umblu mereu prin țară pentru o gură de aer. Eu plec din București mai zdrobit sufletește decât vin din Basarabia – e atâta ură, atâta dispreț, atâta vrajbă între frați. Chiar și Eminescu a fost batjocorit – și chiar de ziua lui. Au aflat că Goga e o lichea, că Marin Preda e un paranoic, Sadoveanu, Arghezi, Camil Petrescu au fost colaboraționiști, ceaușiști sau pedeseriști. Ar trebui alungați din țară și «șoimii patriei» pentru că ei au fost «colaboraționiști»”.

3 iunie

• În „Azi”, nr. 594, sub titlul *Scritorii revin acasă*, este redat un comentariu al lui Petru Popescu, întors (temporar) în țară: „Acum mă aflu aici, la București, pentru a strânge cât mai multă viață. Recuperez episoade și fragmente trăite de mine în România. Am fost în strada Iulius Fucik unde am copilărit. Am vorbit cu bibliotecara Veronica Aldea care mi-a păstrat cărțile ascunse timp de zeci de ani în plină perioadă ceaușistă. Simțind mirosul cărților mi-am adus aminte de prietenul meu unic: Marin Preda. El era considerat agrar și primitiv, iar eu citadin și iconoclast. Toți prevedeau o reacție de incompatibilitate între noi. Dar rezultatul a fost cu totul altul. Marin Preda mi-a publicat toate cărțile, iar între noi s-a creat o prietenie teribilă”.

[IUNIE]

• „Steaua”, nr. 6, în articolul *Sacrificarea lui Marin Preda*, Călin Manilici notează: „De fapt, încercând să anihileze primele două sisteme de coduri și propunând totodată teme/teze de discurs cronologic, Marin Preda a semnat un pact de conlucrare și de agresiune cu establishment-ul. Pact rupt odată cu trecerea, în *Cel mai iubit dintre pământeni*, la atacul împotriva terțului sistem de codificare. Procedând astfel, scriitorul a cumulat două culpe, a tentativei de distrugere integrală a discursului ideologic comunist și a trădării unei înțelegeri, în opinia reprezentanților puterii. Vină agravată și de circumstanța succesului de public pe care romanul l-a avut, succes cu atât mai mare cu cât exemplarul gest venea, în fond, din partea unui agent al contestării din mers, al homeostaziei comunismului românesc. Angajându-mă într-o comparație, Marin Preda a făcut, din punct de vedere cultural, ceva similar cu «trădarea» lui Mihai Pacepa, în planul serviciilor secrete. Pentru a-mi concretiza ipoteza asupra cauzelor morții scriitorului, ea s-a datorat presiunilor psihice neconcertate, informale, presiuni care, acționând ca *stress*, au transformat un accident din benign în fatal. Marin Preda a fost sacrificat prin nonintervenție în cadrul acestor presiuni, nonintervenție formală, și s-a sacrificat intuind sau cunoscând, reacția establishment-ului”.

8 iulie

• În articolul *Succes la coborâre*, din „Literatorul”, nr. 11–16, Andrei Grigor comentează atitudinile unora dintre contestatarii apolitismului, referindu-se și la Gheorghe Grigurcu: „Cine citește, de pildă, un astfel de titlu patetic – *Oare scriitorii sunt cei mai ticăloși ai țării* («Familia», decembrie 1993) – poate fi nedumerit că semnatarul articolului nu este altul decât domnul Gheorghe Grigurcu, a cărui activitate publicistică de până acum s-a desfășurat în sensul afirmării vehemente (cu semnul exclamării deopotrivă acuzatoare și jubilatice) a ideii pe care o pune acum în formă ipocrit-integrativă. Sub tocul-rezervor (cu venin) al paradisului Torquemada s-au lăbărțat (și la propriu) deseori, până deunăzi, «articole» în care marii scriitori ai țării au fost puși la stâlpul infamiei pentru «ticăloșia» de a fi umbrat veleitarismele micilor inchișitori ai literaturii. «Ticăloșiile» se numeau *Moromeții*, *Vânătoarea regală*, *11 elegii*, *Iona*, *Scriitori români de azi* și alte «abateri morale» care jenau foarte tare mica și anonimă «operă» a dlui Grigurcu. O «critică independentă» îi zice publicistul, în articolul citat mai sus, merită să spulbere «rezervația edenică» născută din «mentalitatea dogmatică și tendențioasă a comunismului», prin «jugularea actului critic». [...] Dintr-o astfel de optică aproape că nu se mai înțelege nimic, dar încurcătura e doar aparentă. Obișnuințele mentale și ideologice ale dlui Grigurcu îl conduc la atitudini de comisar politic în dirijarea actului critic. Nepăsarea pentru principiul moral al problemei e sau cinică, sau demagogică, sau numai comică. Ori, pur și simplu, structurală, faptul pe care autorul îl și recunoaște într-o frază auto-descriptivă: «Satisfacția de a-i batjocori pe scriitori, de a-i scoate țapi ispășitori, intră în comportamentul uzual al oamenilor vechiului regim ca și al oamenilor noului regim». De acord! Am înregistrat de atâtea ori în articolele dlui Grigurcu «satisfacția de a-i batjocori pe scriitori», încât îi dăm dreptate: regimul a trecut, mentalitatea sa critică a rămas neschimbată. [...] atitudinea și conformația cervicală a opiniilor dlui Grigurcu nu sunt singulare”.

13 iulie

• „Luceafărul”, nr. 6, Dan-Silviu Boerescu scrie despre Marin Preda sub titlul *Cotidianul fantastic*: „Ca și un Mircea Eliade, care în *La țigănci* descrie epopeea lui Gavrilăscu ca pe o inițiere într-un domeniu paralel la cotidian (autocomentariul din *Fragments d'un journal* vorbește de existența unor «lumi paralele la universul cotidian în care ne mișcăm»), în unele fragmente Marin Preda distinge în adâncimea textului, sub aparenta monotonie a structurii de suprafață o veritabilă structură ascunsă din care cotidianul se autogenerază continuu în regim fantastic. Axioma centrală a acestui uriaș efort recuperator își rezervă dintru început caracterul de valabilitate universală”.

[IULIE–AUGUST]

• „Steaua”, nr. 7–8, Liviu Petrescu arată referitor la cartea Monicăi Spiridon, *Omul supt vremei*, textul *Marin Preda și principiul dialogic*: „În contextul culturii

române, relațiile dialogice majore în care se înscrie opera lui Marin Preda sunt, consideră autoarea, cele cu Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu și G. Călinescu; ne-a reținut în mod deosebit atenția, prin finețea observațiilor, secțiunea consacrată raporturilor Marin Preda–Liviu Rebreanu. Este adevărat că Marin Preda se delimitează polemic de imaginea țaranului român, așa cum este ea oferită în romanul *Ion*. Este tot atât de adevărat că această imagine (anti-modelul) ajunge să fie tematizată, în paginile romanului *Moromeții*, prin figura lui Țugurlan: «Ca și Ion, Țugurlan e săracul satului, ins primitiv și violent, mereu umilit de ceilalți legănând gânduri de *vendetta*. [...] Dacă Ion e arțăgos ca un lup nemâncat», Țugurlan nu e cu nimic mai prejos și caută ceartă cu lumânarea etc”..

4 august

- În „Totuși iubirea”, nr. 32, Ioan F. Pop obține un interviu de la Grigore Vieru: „Nu m-au preocupat nicicând, în mod deosebit, nici stânga, nici dreapta. Admir niște mari personalități literare ale căror scrieri s-a întâmplat să fie, parcă, mai mult pe stânga prin tragismul lor social. Cum să nu admiri oare niște capodopere ca *Ion* și *Răscoala* de Rebreanu, *Plumbul* lui Bacovia sau *Moromeții* lui Preda, *Groapa* lui Eugen Barbu sau *Desculț* de Zaharia Stancu sau publicistica lui Geo Bogza?! Sunt, desigur, mari personaje scriitoricești și pe dreapta, dar parcă-s mai multe pe stânga și parcă Țara-i mai multă în partea asta. Cred că nimeni dintre scriitorii rămași în țară în timpul regimului totalitar (rămânerea lor nu poate fi învinuită, din contră) nu se poate considera ca lacrima. Mai mult sau mai puțin am păcătuit cu toții – și intelectualii și oamenii de rând –... Atunci cu ce drept judecăm atât de aspru, uneori fără drept de apel, niște oameni care dincolo de atâtea periculoase opreliști, au știut să o țină vie, totuși, flacăra spiritualității românești? [sunt date ca exemplu: romanele lui Marin Preda și Eugen Barbu, teatrul lui Marin Sorescu, proza lui Fănuș Neagu, Dinu Săraru, Țoiu, Breban, Bănulescu, poezia lui I. Alexandru, Adrian Păunescu, Ana Blandiana].

24 august

- În revista „22”, nr. 34, este transcrisă o dezbatere la care au participat: Gabriel Andreescu, Laurențiu Ulici, Emil Constantinescu, Sorin Antohi, Sorin Vieru, Cristian Tudor Popescu, Andrei Cornea, Radu Călin Cristea, Gabriel Dimisianu, Magdalena Bedrosian, Ana Blandiana. ■ *Magdalena Bedrosian*: „Revenind la Marin Preda și la afirmațiile grave care s-au făcut referitor la romanul său *Delirul*, trebuie să fac câteva precizări. El nu a fost latifundiarul vorace și viclean pe care mulți, în micimea lor sufletească, și l-au imaginat cu o infinită invidie. Eu nu sunt deloc de acord cu faptul că el a făcut, cum se afirmă, cu încrâncenare în ultima vreme, nenumărate concesii și compromisuri morale. Editarea romanului *Delirul* a fost chinuitoare și dificilă, iar intervențiile cenzurii, pe multiplele și oculutele sale etaje, au blocat, nu o dată, apariția cărții. Chiar și după tipărire, *Delirul* a produs (înăbușit, potrivit «strategiilor» comuniste arhicunoscute) un conflict între Moscova și Berlin. Acest fapt a determinat, un an mai târziu,

1976, intrarea lui Marin Preda în PCR. Cât privește carența ziaristului, unul dintre personajele principale ale romanului, nu este vorba despre oportunism sau obtuzitate ideologică. Este pur și simplu o inabilitate estetică, subliniată de altfel într-un studiu al său de Valeriu Cristea. Marin Preda era un om plin de complexe, îi plăcea «să se răsfrângă», pentru a contracara această suferință, în personaje ideale. Mă întreb însă dacă imaginea operei lui Marin Preda este atât de excavată, care este atunci imaginea reală a literaturii române contemporane!?”.

25 august

• În „Dilema”, nr. 85, Radu Cosașu scrie despre *Preda, oportunistul*: „Dintre spectacolele tonice pe care viața, generoasă cum o știm, ni le pune la dispoziție, unul, cu deosebire amuzant și profund, este acela al prostiei-care-nu-învinge. Exact – există (și se râde prea puțin de plăcere...) prostii, stupidități care nu cuceresc masele, care n-au succes și e foarte simpatic să le vezi cum nu «prind», refuzate și neîmpărtășite. Pesimismul nostru zilnic nu dă importanță acestor înfrângeri; sceptici duri cum suntem, indisponibili la miracolele, chiar mici, ale binelui, dar niciodată banale – noi stăm neclintiți în logica triumfului permanent al răului. Am minți afirmând că aceste victorii doar ne mâhnesc și ne disperă. Nu, Ele, ca și Gorică Pirgu, au părțile lor, cum ar fi satisfacerea deșteptăciunii, forța care ne ține și dă viață puterii noastre de previziune, la fel de capabilă ca și răul general, chiar la înălțimea lui exprimată prin acea sistematică și binefăcătoare concluzie a fiecărei zile rele (și care nu e rea?): «Păi, nu ți-am spus că așa va fi». Așa stând lucrurile în general – spectacolul prostiei-care-nu-învinge, oricât de particular, rar sau straniu, are ceva din farmecul și din destinul unei *Cântărețe chele*, spre care alerg nesmintit, dispus să-i exagerez succesul. Săptămâna trecută mi s-a jucat, de pildă, Marin Preda, oportunistul. Adică. Se știe ce campanie stupidă, de dreaptă apucată de stângism, s-a desfășurat împotriva lui «Preda oportunistul», «colaboraționistul», «omul puterii comuniste» ș.a.m.d., de se năștea întrebarea «cât de ș.a.m.d. putem fi la cap?». Erau articolele unor oameni inteligenți, cu carte și doxă la bază, cu studii și frază, dar căzuți în cel mai schematic anticomunism, frate bun nu cu codrul – căci acela, la noi, românii, e bătut de gânduri –, ci cu proletcultismul care imputa *Moromeșilor* absența clasei muncitoare, când nu a luptei din colonii. Turbarea inteligențelor asigură prostiei, ca nimic altceva, cea mai substanțială energie. Stupidenția susținută cu tenacitate de un om inteligent are o forță și o strălucire la care ani de-a rândul, dând în brânci, proștii autentici și verificați, oricât de agresivi și cu publicații pe mână, nu parvin să le dețină. Cum o să compar – în ochii mei el fiind un critic literar de o valoare eminentă până nu se bagă în politică, unde o face fiartă, într-o lungă tradiție lăsată de genii ale locului! – campania lansată și neabandonată de domnul Gh. Grigurcu împotriva, «oportunistului lui Preda», cu una a unei mediocrități patente? Niciodată! Cazul acesta îl văd dezlegat de Tudor Călărășu, tatăl lui Marin Preda, cu acea observație capitală privitoare la câțiva consăteni din Siliștea-Gumești: «Sunt deștepți, dar îi mănâncă prostia!» Rareori «fenomenul» – care nu ocolește pe nimeni – a fost sintetizat mai concis, în

cruzimea sa dialectică. [...] Domnul Ion Buduca a dat la timp o replică memorabilă acestei campanii, afirmând că «oportunismul lui Preda e o problemă a oportuniștilor», dar, ca de obicei, ideea cea bună n-a avut spor, fatalist, m-am încredințat logicii infernale conform căreia și prostia asta va învinge o bună bucată de vreme, urmând ca intelectualul la curent cu mersul ideilor să nu mai deschidă *Moromeții*, nici *Viața ca o pradă*, dezgustat rapid, cum îi e felul, de talentul care s-a vândut comuniștilor. Pe scurt: prevedeam o biruință a domnului Grigurcu, o biruință a gândului său. Ei bine – «cârnați!», dacă se mai ține minte expresia de fastuoasă vitalitate a deratizatorului Vasile din *Cel mai iubit...* Săptămâna trecută, în editorialele a două cotidiene de mare tiraj, care numai ale puterii nu sunt, domnii I. Cristoiu și Eugen Șerbănescu recurgeau – competent și degajat, cu o evidentă plăcere a citatului – la *Moromeții*, la scene, replici și personaje de acolo, pentru a descrie și explica niște situații ale politichiei de azi. Era limpede și tonic, cum spuneam: foarte simpatic, că absolut nimic din vehemențele morale ale «demascării» nu le stătea pe cap. dl Ion Cristoiu aducea – pe larg, copios, textul sunând adorabil în corpul sobrului articol – scena seceratului cu Birică, Polina și Bălosu, pentru a lămuri plictisul mulțimii în revolta anti-Caritas. Dl Eugen Șerbănescu (sub un titlu, totuși suspect de dezinvolt: «Pe ce te bazezi, Nicolae?») îl pune pe dl Manolescu în fierăria lui Iocan, față în față cu Țugurlan. Rece la orice-azi punct de vedere strict politic, nu puteam să nu observ că toate citatele din opera «oportunistului» sunau extrem de oportun și de adecvat; sunau, tot timpul, bine, plăcut, asigurând parcă acea furnicătură feerică a inspirației; sunau ca la ele acasă, răsunau, cum se spune, fără moarte. De ce, de unde? Din aceea că – «lângă» sau «după» Caragiale și *Țiganiada* – moromețianismul e una din cele mai cuprinzătoare formule pentru a înțelege acea eternitate a sucelilor și răsucelilor românești de la '69, '79, '89 și etc. Și e de un haz plin și rotund – ca al Cântăreței – să vedem că după ce ni s-a sugerat «a ieși din Caragiale» dacă vrem să fim cineva în lume, suciți cum suntem, fundamentaliști de-ai lui Cănuță, ne trezim intrând, textual și metatextual, în Siliștea-Gumeștilor, cu a ei «fonciere» care, într-adevăr, dacă nu e, nimic nu e și nu se mai înțelege nimic din țara asta”.

31 august

- În „Luceafărul”, nr. 13, răspunzând întrebării *Critica literară încotro?*, Alexandru George afirmă: „Toți profitorii comunismului s-au alarmat atunci, exact cum o fac și acum; să ne gândim la denunțul lui E. Jebeleanu care a dus la interzicerea *Antologiei poeziei române*, în BPT, concepută de N. Manolescu într-un spirit estetic prea larg și care ar fi putut constitui un moment epocal în istoria recuperărilor literare în comunism. Dar cel care și-a divulgat spaima și dezaprobară în modul cel mai direct a fost Marin Preda în interviul cu Adrian Păunescu din 1969, în cadrul căruia a lansat sintagma care a prins, «obsedantul deceniu», o formulă falsă prin care se fabrica o «îngrijorare» *post-factum* la adresa unor fenomene de care contemporanii lor chipurile abia mai apoi luaseră act. Pentru prima oară un scriitor comunist justifică mizeria anilor de după război în literatură

prin argumente istorice și făcea enumerări de opere care totuși s-au scris atunci, exact așa cum face acum Eugen Simion. Acesta, împotriva oricărei evidențe, vrea să stabilească în literatura română răvășită și distrusă de comunism un continuum, ca și cum nu s-ar fi întâmplat pe plan istoric nimic. El exprimă îngrijorarea tipic nomenclaturistă și e bineînțeles nu numai secondat de un Valeriu Cristea, dar și sprijinit de toți scriitorii cu situație foarte nesigură, deși cu indiscutabile merite, de la Marin Sorescu la Fănuș Neagu”.

3 octombrie

- În „Fețele culturii”, nr. 698, Andrei Grigor scrie despre semicentenarul morții lui Liviu Rebreanu, insistând asupra momentelor tensionate care au urmat morții scriitorului (în analogie cu „injuriiile” pronunțate, câteva decenii mai târziu, în legătură cu alți autori): „Peste cincizeci de ani, poate chiar mai puțin, nimeni nu va mai ști de formulele injurioase rostite la adresa lui Nichita Stănescu sau a lui Marin Preda. Și nici despre cei care le-au rostit. E un gând reconfortant”.

29 octombrie

- Vasile Petre Fati realizează în „Azi”, nr. 721, un amplu interviu cu Nicolae Iliescu (purtător de cuvânt la Ministerul Culturii): „– *Accepți ideea de pierdere a interesului pentru literatură?!* – M-am întrebat întotdeauna cum se face că oameni pe care îi credeam inteligenți, sau măcar deștepți, se duc în stânga și-n dreapta, hălăduiesc prin oceanul planetei și nu observă mai nimic. De la Dinicu Golescu, cel care măsoara cantitatea de «operă» la metru și ofta că noi n-am copiat măcar ceea ce vedeau ei la alții (vezi, astea erau coordonatele lui!) și până la nu știu ce eseist care apare îndărăt năzuros nevoie mare și isteț ca bietul Cocoșilă al lui Preda, toți se întorc și dau lecții inflamându-se pe degeaba. M-am gândit să zăbovesc în parcuri, niciodată nu iau masa la Crilton sau la Fouquet’s. Dușmanii, evident, le strigă în nas: «Ei vezi, n-ai luat masa la Crilton sau la Fouquet’s!» Dar dacă e să facă o casă măcar, ei tot cu trei camere, pe pământ, o fac. Sau trântesc o oloae de fier și sticlă și-i zic «loculique». Frustrați, le lipsește privirea globală. Lumea evoluează, nu se așteaptă. Palieretele ei sunt pline și la penthouse și la subsol e înghesuială mare. Pe fondul acesta așa de bogat în sentimente, cum ar zice prietenul meu Vlasie, interesul pentru literatură nu va scădea niciodată, chiar dacă ar fi ceva semnale încă de la Platon citire și caligrafie. nicio grijă! Dar important e cum o spui. Revistele literare, care se ocupau cu osanale în «vitro», vor dispărea sau va dispărea interesul pentru ele”.

[OCTOMBRIE]

- În „Vatra”, nr. 10, Ioan Buduca nu ocolește situațiile conflictuale create chiar de Gheorghe Grigurcu și-i reproșează – cu multe menajamente totuși – atitudinea avută față de doi dintre cei mai importanți scriitori ai perioadei comuniste: Nichita Stănescu și Marin Preda: „Două sunt exemplele de confuzie majoră pe care le cultivă critica lui Grigurcu. Unul e străveziu în obstinația argumentelor reluate

când și când împotriva poeziei lui Nichita Stănescu (și a mitului care a produs cultul Nichita Stănescu). Pe scara sa de valori, Grigurcu contrapune «cazul» Nichita Stănescu «cazului» Mircea Ivănescu. Primul ar fi cazul inconsecvenței ludice și al unui relief prea abrupt al valorii, când magnifică, când bufonă, când indubitabilă, când îndoielnică. De acord, poezia lui Nichita Stănescu așa este: când magnifică, când ratată. Dar acolo unde este magnifică, fără fisură în alcătuirea ei estetică, poezia lui Nichita Stănescu este evident mai bogată în valori extra-estetice decât aceea a lui Mircea Ivănescu. Are metafizică, are, apoi, mai la urmă, chiar dramă religioasă și, uneori, are chiar religiozitatea comuniunii mistice. Grigurcu nu poate crede că autonomia esteticului permite și asemenea «imixtiuni». [...] A doua confuzie se trădează în atitudinea explicit politică pe care o formulează Grigurcu în cazul Marin Preda. Acest scriitor, fiind prozator, nici nu cade sub judecata estetică a criticului. El este interesant numai din punct de vedere politic. Cu acest prilej, criticul de poezie Gheorghe Grigurcu are prilejul să-și facă public modul său de a raționa în privința valorii morale a biografiei”.

[NOIEMBRIE–DECEMBRIE]

- „Vatra”, nr. 11–12, Sanda Cordoș publică un studiu despre ideologia literară a deceniului al VI-lea: „În măsura în care un frison al vinovăției a străbătut, în răstimpuri, societatea românească postbelică, acesta a căpătat un chip mai ales prin evocarea greșelilor și exceselor deceniului VI ori a unor acțiuni, ce, mai mult sau mai puțin vădit, aici își află rădăcina. Cu îngăduința puterii, se decupează, așadar, zece ani din istoria contemporană pentru a se fixa, într-un perimetru supravegheat, o obsesie capabilă să potolească conștiințele cetății torturate de neliniști și însetate de adevăr. Ferma linie de demarcație pare să aibă, într-o abilită strategie a puterii de tip totalitar, un dublu scop: izolând temporal, cu rigurozitate, Răul istoric (el însuși un Rău necesar, scuzabil prin legile Revoluției), se asigură curățenia, puritatea de netăgăduit, a tuturor celorlalte decenii; a putut fi rău până în 1960, din 1961 – ori, mai corect, din 1965 – a triumfat Binele. Cert este că, dincolo de evidentul concurs al puterii, deceniul al șaselea a reușit să se desprindă și să rămână, probabil pentru totdeauna, *prin propriile sale fapte* sub această emblemă într-o posibilă istorie a spiritualității românești: *obsedantul deceniu*. [...] Criticul, ideologul literar, devine, deci, un combatant impunând și veghind la curățenia, la fidelitatea față de partid a ideilor. [...] Memoria culturală românească este datoare, însă, *să-și asume* acest timp care a deformat, schimonosind, înfățișările spiritului. Nu e vorba de a salva prin contabilitate un deceniu a literaturii române (argumentul obișnuit fiind: atunci au apărut *Bietul Ioanide*, volumul întâi din *Moromeții*, *Cronica de familie* etc.), ci de a-l *integra*, cu chipul său înspăimântător, debil, agresiv, în istoria literaturii. Obsedantul deceniu nu trebuie nici alungat, nici minimalizat ori îndulcit; el păstrează, în negativ, prin violența și extremismele sale, câteva dintre principiile dintotdeauna ale creației, atât de simple încât, odată enumerate, capătă aerul unor locuri comune: arta trebuie să fie mereu extrem de atentă atunci când ascultă glasul puterii (ce înălțându-și vocea, strivește cu talpa) ori cel al rațiunii;

redușă la câteva propoziții rudimentare – adevărate, ceea ce nu înseamnă, totdeauna, reale – superba rațiune se smintește și se transformă în cel mai hidos călău. Sunt, apoi, câteva întrebări elementare ce stăruie după apropierea de obsedantul deceniu: Cum se împlinesc funcția socială a artei? Care este raportul literaturii cu politicul? Ce înseamnă morală în cazul scriitorului? Se află el, într-adevăr, dincolo de bine și de rău? Am credința că din răspunsurile date în tihnă, printr-un dialog în care nici unul dintre interlocutori nu va pretinde că deține adevăruri absolute, la aceste întrebări se va naște sănătatea de mâine din cetatea literelor românești. Alături de textul Sandei Cordoș, „Vatra” inserează citate din Mihail Sebastian și Marin Preda, din care reproducem: „La noi moravurile culturale sunt mai blânde, datorită vicisitudinilor istoriei, care au dislocat în numai un secol [...] conștiința omului de cultură încât l-au făcut adesea fatalist și sceptic în forul său interior și cu o filozofie a compromisului în viața exterioară. Blândețea aceasta a noastră pe care câteodată o ridicăm în rang de virtute nu e totdeauna cea mai bună armă cu care să ne putem mândri, fiindcă pe terenul ei [...] apare intoleranța extremă, întâi în idei și apoi în fapte în fața căreia, cu stupoare, vedem cum cedează chiar și marele creator...”.

7 decembrie

• În „România literară”, nr. 47, Ov. S. Crohmălniceanu scrie despre cartea Evei Behring, *Istoria literaturii române văzută cu ochii unui străin*: „O parte însemnată din lucrare tratează literatura română de după al Doilea Război Mondial. Fără să treacă ușor peste ravagiile «realismului socialist» și presiunilor neconținute ale cenzurii, neuitând să îmbrățișeze și contribuția «exilului», e grăitor că un ochi străin nu vede puține realizări în ce s-a scris la noi sub regimul comunist. Dimpotrivă, se arată uimită de rapiditatea cu care literatura română își regăsește vitalitatea creatoare după moartea lui Stalin și izbutește să dea o sumedenie de opere valoroase și originale. Notează deschiderea surprinzătoare pe care critica a săvârșit-o înspre curentele noi de idei din Occident, amploarea traducerii «autorilor interziși» încă multă vreme în alte țări socialiste, deturnarea astuțioasă a imperativelor ideologice oficiale, varietatea creației poetice, rechizitoriul deschis sistemului de «romanul politic». La curent cu procedeele totalitare (întrucât a trăit în R.D.G.), Eva Behring explică destul de bine prin ce mecanisme a fost posibilă producerea acestei literaturi, îi menționează concesiile făcute puterii, dar discută operele fără nicio crispă și apăsare a unui «păcat originar». [...] Găsește opere memorabile chiar în «obsedantul deceniu», recunoscând valoarea romanelor *Desculț*, *Moromeții*, *Nicoară Potcoavă*, *Un om între oameni* și a poemului antirăzboinic, cu «aură expresionistă», *Surâsul Hiroșimei*. După anii '60, acordă un spațiu generos lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Anei Blandiana, caracterizează exact lirica unor Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Cezar Baltag, Constanța Buzea și menționează straniețea tulburătoare a spațiului imaginar în care se mișcă Ileana Mălăncioiu. Explică bine nașterea, îndrăznelile și precauțiile «romanului politic», ilustrându-le cu cărțile lui D.R. Popescu, Al. Ivăsiuc și Constantin Țoiu”.

ANUL 1995

13 ianuarie

• La începutul anului, în nr. 1–2 din „Literatorul”, Eugen Simion publică *În loc de bilanț literar*, articol în care inventariază, ca „evenimente” ale lui 1994: o „criză economică, criză morală, ofensiva grupurilor de interese în sfera culturii, edituri înfloritoare, edituri falimentare, un număr de cărți bune (îndeosebi din zona memorialisticii), multe traduceri proaste, literatură comercială, literatură religioasă, atacuri sub centură în presă, continuarea vânătorii de vrăjitoare în literatură, poate chiar înțepirea acestui proces”. Acest din urmă fapt s-ar întâmpla mai ales când „scriitorul român a avut indelicatetea să moară”: „În acest caz el devine automat o pradă ușoară pentru pamfletarii, resentimentarii, retorii, limbuții și psihopații din revistele culturale. Îl apără cineva, azi, de pildă, pe Marin Preda de interminabilele și abjectele insulte ce se aduc memoriei sale? N-am observat, deși atâția oameni onorabili îmi comunică, în particular, indignarea lor cea mai sfântă”.

17 februarie

• Nr. 7 al „Literaturii”: Răzvan Voncu se referă la alte aspecte problematice ale stării literelor postdecembriste (*Alienarea criticului, alienarea scriitorului*). Dintre fenomenele vizibile, criticul remarcă „degradarea instituției *librăriei*, care tinde tot mai mult să se confunde cu tarabele de cărți”, „degradarea relației editor–presă literară”, și, desigur, „subminarea relației scriitor–critic–cititor”, analizată și în intervenția precedentă. În acest ultim sens, Voncu își imaginează și deruta cititorului (în speță, a elevului sau profesorului) atunci când deschide un manual de liceu: „Lipsit de o imagine coerentă a literaturii române contemporane, pe care cu greu o mai poate afla în anumite (foste) publicații de anvergură, cititorul se află în plină derută. (Ca să vă faceți o idee despre dimensiunea acestei derute, consultați programa pentru examenul de admitere în licee, care prevede un singur text din literatura postbelică, poezia *Noi*, de Nichita Stănescu. Nici Preda, nici Fănuș Neagu și nici măcar Labiș nu mai par valori stabile, clasice, în sensul de «bune de predat în clasă»!)”.

26 februarie

• În cadrul rubricii „Paralele inegale” din nr. 257 al „Adevărului literar și artistic”, Constantin Coroiu publică un interviu mai vechi cu Alexandru Preda (datat „Bacău, decembrie 1980”) – „*Ce-i cu ăsta care se uită de dincolo de ochelari?!”. Amintiri despre Marin Preda*. Reținem un portret mai puțin cunoscut al viitorului prozator: „Un copil de țărani – frământat, foarte frământat, încă de la acea vârstă, de o grămadă de lucruri omenești. Distanța de patru ani dintre noi, mai ales în copilărie, este mare. Dar îmi amintesc că în școala primară el a fost cu totul deosebit, făcând oarecum dovada înzestrării sale. Lucrările lui literare, chiar acele lucrări școlare, la o școală primară dintr-un sat din câmpia Dunării, erau de proporții, unele aveau câteva zeci de pagini. Nu era la îndemâna oricărui copil să

scrie astfel de compuneri libere. Scrisul a fost destinul lui și aceasta se vedea încă de atunci. [...] Nu știu dacă mai am vreo poză de-a lui de când era în școala primară. Avea un păr frumos, cârlionțat și o frunte înaltă. Iar pe vremea când era elev purta părul lung. După câte ne povestea mama, a fost un copil foarte frumos când era mic de tot. După aceea, adolescent, impresiona în mod deosebit cu expresivitatea ochilor”.

15 martie

● În nr. 9–10 al „României literare”, este publicat dialogul dintre Gheorghe Grigurcu și S. Damian (*Gheorghe Grigurcu de vorbă cu S. Damian*). Grigurcu, atent în general la derapajele ideologice ale scriitorilor, îl felicită pe S. Damian, unul dintre criticii oficiali în anii '50: „Au fost momente în care v-ați simțit «sterp»? Indiferent de răspunsul ce mi-l veți da, țin a-mi exprima stima și prețuirea caldă față de un critic cu startul luat în anii '50, care, spre deosebire de unii confrăți de atunci ce și-au ascuns capul în nisipul unei tăceri comode ori al unor amintiri selective la modul tendențios, n-a șovăit a-și asuma riscul unei bătlui, în câmp deschis, cu un adversar, încă înzestrat cu forța lui David”. ■ S. Damian, în schimb, se referă pe larg la contextul anilor '50, în care a fost una dintre vocile din critica realist-socialistă [...]. Țintele lui S. Damian par a fi Eugen Simion și Marin Preda: „Un caz pe care îl consider elocvent este cel al *încăpățânării* lui Eugen Simion. Dialogul cu el a pornit de la o remarcă a mea aproape banală. Notam că e de ordinul evidenței constatarea că și creațiile de vârf în epoca dictaturii au resimțit constrângerea unei doctrine rigide și că implicit și recepția lor critică a fost stânjenită. Un exemplu la îndemână era seria de studii asupra scriitorilor români, alcătuită de Eugen Simion, proiecții critice ambițioase, susținute de o documentație solidă. Spunând că și ele se cer revizuite, le includeam în efortul general de deschidere și corectare și nu urmăream deloc diminuarea prestigiului cucerit de autor. Spre uimirea mea, riposta care s-a produs, cu totul disproporționată, a rupt orice punte de comunicare. Pe un ton categoric, infatuaț și fudul, criticul pretindea că la el nu e nimic de rescris sau de rectificat. Cultura bună ca și critica însoțitoare s-au conservat intacte, declară el, pe teritoriul lor n-a pătruns germenul răului. [...] Păstrez în memorie și izbucnirile de furie, campania de calomnii care te-au împoșcat pe d-ta [pe Grigurcu, n.n], pentru că ai îndrăznit să prezinți și momentele de rătăcire în opera sau în activitatea obștească a lui Marin Preda. [...] Numindu-se singur paznic și legatar testamentar, Eugen Simion veghea ca nicio virgulă să nu fie mutată din loc, renumele prozatorului fiind înconjurat de extaz și venerație”.

[MARTIE]

● În „Familia”, nr. 3, Gheorghe Grigurcu, invocat de Eugen Simion spre finalul intervenției sale [„Literatorul”, nr. 1–2, anul IV], va răspunde *Lamentații[lor] criticului*. Astfel, în articolul din „Literatorul”, am avea, potrivit lui Gh. G., „un savuros fragment din însăși personalitatea autorului său, fermentată aidoma brânzeturilor pretențioase, înfățișată într-un lucitor galantar academic și – ce mai

încoace și încolo! – officios. Luați, gustați, acesta este trupul meu, aceasta e cariera mea!”. În opinia lui Gh. G., „vânătoarea de vrăjitoare” ar fi „specialitatea senatorilor-poeți, prieteni ai d-sale, ca și a unor proaspeți «apolitici»”; nu se dau mai multe amănunte. Cât despre Marin Preda, Grigurcu își menține părerile, „deoarece observațiile asupra scăderilor morale și, consecutiv acestora, estetice, ale autorului *Moromeților*, care pun în chestiune, ba, mai exact, fac intenabilă calitatea sa de paradigmă etică, vizează realități incontestabile”, așa cum au afirmat și „comentatorii cei mai cunoscuți care au exprimat rezerve față de Marin Preda: I. Negoieșcu, Monica Lovinescu, Alexandru George, Adrian Marino, Cornel Regman, Barbu Cioculescu, S. Damian, Ion Bogdan Lefter”.

[MARTIE–APRILIE]

• Începând cu nr. 3–4, revista „Viața românească” inițiază o anchetă despre *Starea de azi a literaturii române*. Cele 4 întrebări ale anchetei se referă: 1) la „trăsăturile, problemele, perspectivele noii perioade literare de după 1989; 2) la „chestiunea «revizuirii[lor]» în tradiția lovinesciană a termenului”; 3) la „o chestiune controversată la ora actuală: relația dintre etic și estetic în conștiința literară” și, în fine, 4) la chestiunea implicării civice a scriitorului de după 1989” (prezentată astfel: „Ideologia totalitară pune un accent propagandistic pe «misiunea» socială a scriitorului, care trebuia, mai cu voie, mai fără voie, să facă figură de «angajat». Acum, unele condeie deplâng implicarea oamenilor de litere în viața cetății. Care e atitudinea dvs. față de cele două concepții aparent opuse?”) ■ În acest număr dublu, apar răspunsurile lui Gabriel Dimisianu și Cornel Regman. Regman observă că 1989 a adus unele schimbări dacă nu în statutul, atunci în prioritățile scriitorului: „Paradoxul tranziției e că chiar scriitorii-scriitori și-au cam părăsit teritoriul specific, migrând spre alte îndeletniciri mai bine retribuite, cea de foiletonist cu ziua sau cu săptămâna la ziare și hebdomadare, sau de traducător, editor, compiler, dovedindu-se cele mai căutate”. La a treia întrebare, cea a raportului dintre etic și estetic, Regman oferă trei exemple: „De trei ori în literatura ultimilor cincizeci de ani jurnalistică de acest fel s-a hrănit din proviziile pe care i le furniza anecdotică relației dintre coșul de valori la momentul respectiv în vigoare și atitudinea mai mult publică și conjuncturală a autorilor. Prima oară în 1940, când s-a încercat impunerea unei optici agresiv naționaliste, mistic-retrograde în judecarea scriitorilor și stabilirea unei noi ierarhii valorice care înălța la rang de capodopere niște broșuri; a doua oară în plin proletcultism, când cam aceiași scriitori erau chemați la judecata dogmelor, iar neantul estetic (tot niște broșuri) era impus ca model de urmat; a treia oară în fine azi, când, pe de o parte, încercarea de a fundamenta o critică întemeiată pe criterii ferme e socotită ca un atac la însăși ființa literaturii (cazul Marin Preda, apărat dincolo de evidente de avocații săi), iar pe de altă parte, se stăruie excesiv în scoaterea în față, în scopuri de întreținere a senzaționalului, a unor hibe, slăbiciuni de caracter și chiar acte greu de calificat altfel decât odioase la scriitori a căror operă rămâne abia de-acum înainte să fie cercetată”. La ultima întrebare, răspunsul criticului este oarecum ambiguu: „Constată însă că acești

apărători ai artei, pe care o vor ferită de miasmele contingentului, nu-și prea cunosc interesul. Căci nu e mai bine pentru ei ca acești opozanți ireductibili în plan practic să fie lăsați să se epuizeze în acțiuni absorbante care să-i îndepărteze de ispita creației prea susținute ce n-ar face decât să le consolideze autoritatea?”

10 mai

• Din nr. 16 al „Luceafărului” reținem cronica Roxanei Sorescu, **I. Negoïtescu: „Scriitori contemporani”** („Stop-cadru”); Autoarea semnalează, printre altele, una dintre ideile-forță ale criticului și consecințele acesteia asupra actului critic: „Pentru I. Negoïtescu aprecierea estetică nu exclude acceptarea sau negarea, din unghiul opțiunilor politice, a unei literaturi menite de foarte multe ori să illustreze chiar niște opțiuni politice, de voie sau de nevoie ilustrate de un anume scriitor. Și nu sunt puțini scriitorii care nu trec prea strălucit examenul tezelor pe care și-au construit opera. Aș numi doar două ilustre exemple: Marin Preda și Petru Dumitriu. [...] Concesiile făcute de cei doi prozatori, unul exaltat de regimul comunist – Marin Preda, altul popularizat ca exemplar de regimul actual – Petru Dumitriu, nu sunt în măsură să le consolideze creația, ci dimpotrivă”.

17 mai

• Mihai Ungheanu publică, în nr. 668 din „Vremea”, articolul **Nostalgia și obsesia Marin Preda**, în care este discutat cazul scriitorului teleormănean, supus, în acești ani, unor reevaluări destul de dure. Despre cele două scrieri foarte contestate în anii '90, *Ana Roșculeț* și *Desfășurarea*, racordându-le la complexitatea epocii și la biografia autorului, Mihai Ungheanu scrie: „Debutase cu nuvelele din *Întâlnirea din Pământuri* și era vizibil – alături de Petru Dumitriu și Eusebiu Camilar – una din speranțele sigure ale prozei românești. Dar bagheta contondentă a publicațiilor care îndrumau literatura în numele partidului l-a reperat ca pe un «naturalist» primejdios – era o crimă să fii naturalist! Nuvela *Ana Roșculeț*, prin care încerca să iasă din categoria admonestabilă și periclitată a scriitorilor români, i-a adus un discredit literar și politic și mai mare care-i putea întrerupe cariera. A ieșit și din această amenințătoare situație prin scrierea și tipărirea nuvelei *Desfășurarea*, unde e vorba despre țărani și chiaburi și despre înscrierea în colectivele agricole de producție, conform unor șabloane politice ale vremii. Dar, dincolo de ele, nuvela probează calitățile unei vocații mari și ale unei proze de observație cu acuitate rară. Primește un premiu literar, de conjunctură, care-l scoate în afara prigoanei”. ■ Ungheanu se referă și la romanul *Delirul*, al cărui conținut a putut fi speculat ideologic și înainte, și după 1989, „caz” complicat din literatura lui Preda care își așteaptă încă rezolvarea: „Existau teme intangibile, cum era aceea a perioadei antonesciene și a figurii viitorului mareșal Antonescu, pentru a nu mai vorbi despre tema războiului dus de România cu Uniunea Sovietică. A aborda tema războiului antisovietic dintr-un alt unghi decât cel al umilinței față de «marele frate moscovit și de căință pentru gestul ridicării armelor» era de neconceput. Marin Preda a conceput însă un roman întreg în această direcție. După apariția *Delirului* a urmat o ripostă dură într-o

publicație din Moscova, care considera cartea lui Marin Preda o carte anticomunistă și antisovietică. Era o reacție a PCUS. Chiar dacă altele erau cuvintele, acesta era sensul. A fost soarta prozatorului Marin Preda să fie mereu pus la punct din jilțurile politice de comandă. S-au găsit și literați români să cânte în struna acestui atac, sub pretextul că *Delirul* era un roman nereușit! Succesul cărții a fost însă enorm, pentru că răspundea unui *orizont de așteptare* pasivizat și fără speranță, românilor și României li se scosese din istorie o perioadă întreagă de zbateri tragice pe care romanul lui Marin Preda le evoca și le restituia. Era gestul unui scriitor care căuta să stabilească o legătură reală cu înaintașii săi, morți pe toate fronturile Europei, ca și cu înaintașii săi în ale scrisului, înaintași care n-ar fi dezertat de la o asemenea îndatorire. Marin Preda n-a dezertat! Internaționalizarea cazului *Delirul* l-a pus pe Marin Preda într-o poziție delicată: intruziunea oficială în volumul doi al romanului era previzibilă. I se ceruse și o ediție cu oarecare *revederi*, care a și apărut, fără a altera ținuta generală a cărții. În această situație, Marin Preda a renunțat să ducă mai departe romanul, care urma să se încheie cu procesul lui Ion Antonescu. Denunțat și în interior, ca un dușman al interpretării marxiste, canonice, politic, a istoriei românești, Marin Preda s-a văzut constrâns la tăcere. Comentariul Georgetei Horodincă din *Structuri externe* o dovedește. Aserțiunile celor care văd în *Delirul* un roman comandat mărturisesc o neînțelegere a scriitorului și a condiției literaturii române postbelice”.

19 mai

- Adrian Păunescu depune mărturie, în nr. 670 din „Vremea”, despre o întâlnire a lui Marin Preda cu Nicolae Ceaușescu însuși, în care prozatorul s-a opus vehement reintroducerii metodei realismului socialist (*Se poate conta pe mine*): „Nicolae Ceaușescu ținuse o cuvântare, în care cerea *reintroducerea realismului socialist*. M-am întâlnit cu Marin Preda la Editura Cartea Românească. Eram distruși amândoi. Și nu numai noi. L-am convins pe Preda să iasă la bătaie. Am telefonat la cabinetul nr. 1 și am rugat să i se spună președintelui că Marin Preda și Adrian Păunescu vor să ajungă urgent la domnia sa. În aceeași zi, după aproximativ trei ore, Nicolae Ceaușescu ne-a primit. Ne-a invitat să ne așezăm. Marin Preda a spus: «Nu, vă mulțumim, nu vrem să vă deranjăm. Știm că aveți multe probleme. Țara! Societatea! Am venit pentru puțin timp. Am văzut că vreți să reintroduceți realismul socialist. Dacă reintroduceți realismul socialist, să știți că eu, Marin Preda, mă sinucid». În zadar a încercat Ceaușescu să-l liniștească, să-i explice că e *ALT* realism socialist, Marin Preda, cu buzele golite de sânge, nu spunea decât această frază: «Dacă reintroduceți realismul socialist, eu, Marin Preda, mă sinucid. Am vrut să vă spun aceasta». La un moment dat, Nicolae Ceaușescu, stingherit, i-a răspuns: «Bine, bine, nu-l mai reintroducem»”.

31 mai

- Editorialul lui Nicolae Manolescu din nr. 20 al „României literare” îi este dedicat lui *Marin Preda*. „Revizuirea” înseamnă aici restaurare: „Dincolo de

conjuncturi, talentul este totdeauna acela care ne urcă sau ne coboară. Marin Preda a fost, fără îndoială, un talent excepțional. Opera lui oglindește o lume. Fiecare pagină din *Moromeții* ori din *Întâlnirea din Pământuri* poartă pecetea viziunii lui asupra acestei lumi. O întreagă clasă socială moare în romanele și nuvelele lui țărănești. Documentului inegalabil i se adaugă o anumită morală. Preda nu e nici nostalgic, nici un utopist. El înfățișează cu exactitate tragedia țăranului român deposedat de pământ și de toate acele valori care au făcut din el subiectul de interes al lui Slavici, Agârbiceanu sau Rebreanu. În această tragedie nu este loc pentru înduioșări facile. Dar nici pentru indiferență: o imensă, o nobilă compasiune stăpânește evocarea de către Preda a dispariției acelui țăran către care s-au îndreptat, în decursul timpului, numeroși intelectuali români. Portretul pe care îl zugrăvește Preda nu este unul idilic. Din romanele și nuvelele lui nu lipsesc violențele, cruzimile și crimele. Puțini dintre contemporanii lui Preda au intuit mai profund umanitatea satului românesc și au descris-o mai fără prejudecăți. În plină ideologizare, tendențioasă și falsificatoare, proza lui Preda vorbește despre ceea ce autorul a văzut și a înțeles el însuși. Tranzacția cu adevărul ființei umane, Preda n-a iubit-o niciodată. Pe lângă această însușire, concesiile lui par derizorii”.

[MAI]

• În nr. 4 din „Cuvântul”, una dintre nu foarte multele intervenții de ordin teoretic pe tema „revizuirilor” îi aparține lui Adrian Marino, *Numai prejudecățile nu se schimbă. Despre „revizuri”*. Observând că termenul în sine comportă „puternice semnificații ideologice, polemice și chiar politice”, criticul pune sub semnul îndoielii formele postdecembriste ale acestui proces, altfel cât se poate de firesc: „Unii pot interpreta «revizuirea» strict necesară drept o formă vindicativă de *restitutio ad integrum*, ceea ce – și în acest plan – este o imposibilitate (de vreme ce admitem «evoluția», «sincronizarea» etc. în orice domeniu). Alții, în sfârșit, profund «deranjați» în pozițiile ocupate confortabil, văd în astfel de «revizuri» acte profund... «contra-revoluționare». [...] În privința rediscutării „cazurilor” („litigioase” în acea epocă) Marin Preda și Nichita Stănescu, opinia lui Adrian Marino schimbă surprinzător perspectiva și se reține mai degrabă prin subiectivitate: „Când vedem că se revizuieste «poziția» mult prea solicitată a lui Marin Preda sau Nichita Stănescu, gesturi foarte îndreptățite, am preciza că niciodată, dar absolut niciodată, n-am crezut că primul este «mai mare» decât Lucian Blaga sau Tudor Arghezi, iar al doilea superior sau măcar egal lui Camil Petrescu sau Liviu Rebreanu”.

20 iunie

• În nr. 29 din „Contemporanul” apare comunicarea integrală a lui Nicolae Breban, *Exilul literaturii abia începe*, susținută cu ocazia *Întâlnirii de la Neptun* [5–10 iunie] din care reținem: „Energiez pe multă lume atunci când spun că proza românească e în copilăria ei, fiindcă mai cantonează în arealul memorialisticii de la Creangă până la *Moromeții* lui Marin Preda. Proza mare e cea care intră în

ficțional, e proza care inventă, care iese odată din lestul memoriei individuale, intrând în abisalitate, în imaginar, în ficțiune, în care ai șansa să poți întâlni categoriile mari, temele mari. Îl prefer, încă o dată, pe Creangă din *Moș Nichifor* etc., și nu pe Creangă din *Amintiri* [...] „Am rămas uimit și profund contrariat când am observat că oameni de înalt nivel, trecând frontiera care nu e numai geografică, ci și psihologică, *dincolo*, în străinătate, au, cum afirmă Țepeneag, un anume *blocaj al maxilarului*, când sunt puși în situația de a vorbi despre scriitori valoroși, despre colegii lor, despre *ceialți*, în timp ce, referindu-se la ei înșiși, la opera lor proprie, sunt locvace, convingători”. ■ Nu în ultimul rând, Breban se opune tendinței de a minimaliza peisajul și anvergura literară și culturală a României de sub comunism: „Această autonomie a esteticului a existat între anii '60-'80 în România comunistă, chiar dacă ea nu s-a exprimat printr-un primat unitar sau printr-un mod organic de dezvoltare. Ea a existat prin insule formate din grupuri și personalități, insule de creație în care s-ar putea să avem surpriza să constatăm nu peste multă vreme că au fost lansate opere și gânduri de valoare similară celor între războaie. De la A.E. Baconsky la Doinaș și Nichita Stănescu, de la Marin Preda, Sorin Titel la Bănuțescu, Radu Petrescu și Mircea Cărtărescu, de la Noica și Steinhardt la Pleșu, Liiceanu și Irina Mavrodin, de la Negoțescu la Matei Călinescu și atâția alții încă, am asista, în deceniile șapte și opt la o ciudată – ținând cont de contextele de reprimare ale statului polițist – explozie a geniului acestui pământ cultural”.

21 iunie

● Aproape în întregime, nr. dublu 24–25 al „României literare” este dedicat *Întâlnirii de la Neptun*. Ion Manolescu are o intervenție intitulată ***Literatura contemporană în corsetul canonic***, în care se adoptă, printre altele, și o poziție radicală în privința „revizuirilor”. Ion Manolescu trece în revistă, cu exemple, cele trei modalități de raportare la această chestiune litigioasă a epocii. Astfel, ar exista „radicalii” (Gh. Grigurcu, Al. George), „moderații, promotori ai ideii de reconsiderare canonică” (ca Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Laurențiu Ulici, Mircea Martin, Ion Bogdan Lefter etc.) și „conservatorii, adepți ai «înghețului» canonic” (Eugen Simion, Valeriu Cristea). ■ Procesul s-ar dovedi prejudiciat din start de o „tendință de monumentalizare arbitrară”, asupra căreia tânărul critic insistă: „Astăzi, pericolul canonic pare cu atât mai prezent, cu cât nu mai depinde strict de elaborarea sau negocierea criteriilor (ca intersecție a preferințelor populare și elitiste sau ca privilegiu rezervat elitei), ci mai degrabă de o tendință de monumentalizare arbitrară ce urmărește, subliminal, îndepărtarea oricăror posibilități de remodelare în interiorul canonului. Autori ca Blaga, Nichita Stănescu sau Marin Preda sunt siliți să îmbrace un corp aural care, înghițindu-le opera, împiedică în final corecta ei recepție. Sub această mantie aurorală, ei devin intangibili..”.

[IUNIE]

● Din nr 6 al revistei „Familia” atrag atenția comentariile lui Mircea Zăciu la ultimele două apariții editoriale ale lui Ion Negoțescu, *Straja dragonilor*, respectiv

Scriitori contemporani (Negoițescu în postumitate, I, nr. 6; II, 7–8): „Aș avea o singură rezervă” – precizează Zăciu: „cazul suitei de comentarii la Marin Preda, unde judecata maniheistă și un ton saint-justian transgresează liniile propriu-impuse, alunecând în neascunsă adversitate. Și e păcat!”

9 iulie

- Amănunte despre lansarea romanului lui Matei Călinescu, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, la Clubul „Junimea” al Muzeului Literaturii Române din Iași, ca și fragmente din intervențiile celor invitați să prezinte scrierea (Liviu Antonesei, Adrian Marino, autorul însuși) găsim în nr. 276 al „Adevărului literar și artistic”. În intervenția sa, Adrian Marino nu pierde ocazia de a aborda și o chestiune care îl preocupă în mod deosebit, cea a dihotomiei rural/citadin în spațiul literar și cultural. Vizat, printre alții, este Marin Preda: „E foarte important să mai spun un lucru: acest Zacharias Lichter este un citadin, un orășean, deci o apariție insolită într-o literatură care exalta moromețianismul. Vă dați seama în ce fază eram noi. Moromețianismul era, la un moment dat, echivalent bovarismului, donquijotismului. Pe mine, ca citadin, nu mă pasiona deloc. Mă întreb dacă o criză mistică este posibilă într-un lan de păpușoi? În oraș este posibilă, fiindcă orașul concentrează și abstractizează. Eram un antimoromețianist și un antinaționalist”.

19 iulie

- Intervenția lui Ion Manolescu (din nr. dublu 24–25 al „României literare”) este salută de Eugen Negrici într-un articol intitulat *Fabrica de sfinți*, publicat în nr. 28 din „România literară”. În opinia criticului, procedul propus de Ion Manolescu ar putea fi extins la nivelul întregii literaturi române, nu doar la cazurile lui Blaga, Stănescu și Preda, invocate de tânărul autor: „Cu alte cuvinte, cursul istoriei (al istoriei receptării) este oprit cu un baraj de statui. Nu mă pot împiedica să remarc că procesul acesta de statuare canonică și râvna șlefuirii neostenit-imbecile sunt legate de acea tendință de sacralizare care, la noi, neocolind nici un domeniu, pare a fi endemică. Nu numai scriitori ca Blaga, Nichita Stănescu, Marin Preda au devenit, sub semnul toleranței sau al apărării valorilor regăsite, intangibili, ci și mulți alții, căci sărbătoririle, decesele comemorările se țin lanț, iar revistele culturale își fac ședințele cu calendarul pe masă. Nu se sfârșește o comemorare că ne sosește o știre neagră. Și dacă nu ne sosește, găsim noi un prilej de pomenire că, în așa ceva, cum se știe din bancul acela pilduitor, în așa ceva nu ne întrece nimeni. Nu uităm, se înțelege, pe scriitorii de curând recuperați (cei din exil, cei din fostele pușcării comuniste, cei din dreapta interbelică) cărora le datorăm, oricum, gesturi reparatorii. Fabrica de sfinți lucrează din plin iar spiritul critic se sufocă sub munții de beteală și flori artificiale”.

[IULIE – AUGUST]

- Observațiile lui Adrian Marino despre Marin Preda și pretinsa caducitate a literaturii pe teme rurale sunt ironizate în nr. 8–9 (august–septembrie) al revistei

„Caiete critice”: „Ne întrebăm numai cum se descurcă dl Adrian Marino, atât de necruțător cu proza rurală, cu romanele, să zicem, americane moderne sau sud-americane. Autorii lor, fără să-l întrebe pe hermeneutul de la Cluj, n-au ezitat să vorbească despre niște bieți fermieri...” (neseminat, „Cu și fără comentarii”).

● Apare nr. 7–8 al revistei „Ramuri”. Din sumar reținem, pentru început, interviul lui Romulus Diaconescu cu Augustin Buzura, **„Eram pregătit pentru un război nesfârșit”**. Prozatorul declară că Bucureștiul nu poate fi înțeles decât prin Caragiale: „Sunt convins că, deocamdată, Caragiale este unicul biograf real și, dacă ignori acest adevăr, nu-ți rămân decât decepțiile. Oricum pe mine mă fascinează (uneori, desigur, pentru că în rest îți vine să fugi departe) această lume: fală, cacialma, improvizatie. Oameni care știu absolut tot, care dau sfaturi lumii întregi, care au întotdeauna dreptate, care pretind mari recompense morale și materiale pentru că n-au fost ori n-au fost și n-au făcut”. ■ Buzura nu se arată prea interesat de descoperirile „revizitorilor”: „Nu mă preocupă asemenea contestări, n-am timp de pierdut cu toți vitnerii și novicovii contemporani. Și astăzi ca și ieri e bine să vezi *cine vorbește, cine contestă*. Sunt destui indivizi fără operă care se străduiesc din răspuțeri să fie băgați în seamă de către cineva sau grafomani siniștri, complexați care încearcă să facă valuri pentru a li se uita trecutul spus sau nespus încă. Marin Preda negat? Sau Nichita Stănescu, contestat de vreo alcătuire... critică ce nu valorează nici cât o virgulă dintr-un text al acestuia, aruncat la coș într-un moment prost al vieții. Ieri cânta tancurile sovietice în versuri avântate, iar azi se chinuie să facă pe procurorul național! Lumea are totuși memorie, nu înghite chiar orice!”

1 august

● Apare numărul aniversar 200 (31 din acest an) al revistei „Literatură” în care Lucian Chișu o interviuează pe Zoe Dumitrescu-Bușulenga (**Pot să spun că efortul de salvare a valorilor a fost enorm**). Aceasta se referă, printre altele, la tema „rezistenței prin cultură” și la inevitabila chestiune a „revizuirilor”: „Pot să spun că efortul de salvare a valorilor a fost enorm. Eu nu cred că în altă perioadă a culturii universale s-a putut depune atâta efort pentru salvarea unor valori, ca să zicem așa, aproape universal valabile. Sigur că trebuie să facem și niște distincții. Au fost persoane care au scris toată ziua slavă nu știu cui, nu știu cărei țări din lume, slavă nu știu cărei persoane, dar asta n-a împiedicat apariția unor valori care dăinuie peste timp. [...] Nu poți să-l contești pe Nichita Stănescu, nu poți să-l contești pe Marin Preda. Au fost niște vârfuri, au fost niște realizări de valoare pe care nu le poți contesta. *Moromeții* vor intra în literatura română. Poate la un moment dat vor intra și *Bijuteriile de familie*. [...] Nu putem face și noi erorile pe care le-au făcut proletcultiștii”.

[AUGUST]

● În nr. 8 al revistei „Tomis” Nicolae Balotă se referă la problemele complicate ale traducerilor (**Occidentul este sensibil la ceea ce provine dintr-o sursă genuină, autentică**). Primul caz, ilustrat de scriitori ca Eminescu sau

Hortensia Papadat-Bengescu, ar fi pierderea celui mai bun moment de impunere (riscul de nesincronizare): „din păcate fie s-a pierdut momentul în care o operă literară ar fi putut să pătrundă într-un circuit universal, [...] fie că acest moment a fost pierdut nu numai din rațiuni istorice, ci din anumite rațiuni ce țin de orizontul scriitorului și al operei sale”. Al doilea caz, invocat de Preda, ar arăta riscul unei specificități prea accentuate: „În felul acesta chiar unii scriitori din zilele noastre par, într-un anumit fel, depășiți, par minori când nu sunt minori, par undeva marginali, deși în realitate ei nu sunt marginali. Opere care nu sunt considerate azi drept majore în scrisul literar românesc din ultimele decenii pot suferi din această cauză. Marin Preda este considerat un scriitor major, dar niciodată o scriere a lui Marin Preda, fie și în cea mai bună traducere posibilă, nu cred că ar putea să transmită unui cititor occidental ceva din ceea ce Marin Preda a vrut să spună. Marin Preda va fi considerat întotdeauna drept un mic scriitor regional, cu totul neînsemnat pe plan internațional”.

[SEPTEMBRIE]

● În nr. 9 al revistei „Cuvântul”, Ioan Buduca are o intervenție intitulată **Revizuirea revizuirilor. Marin Preda într-un dicționar din anul 2010**. Pentru început, criticul face două precizări: „Prima clarificare este următoarea: nu are decât un răspuns (da!) întrebarea dacă revizuirile sunt necesare reformulări de acest fel al întrebării: Ce aveți de revizuit domnule Nicolae Manolescu în ierarhia de valori literare pe care ați propus-o până în 1990? Dar dumneavoastră, domnule Eugen Simion? (Nume imagine, firește). Etc. A doua clarificare: Ce face necesară revizuirea scării de valori literare? [...] Dacă răspundem că acel *ce*, care face necesară revizuirea scării de valori sunt unele oportunități personale, explicabile prin combinații de interese extra-literare, atunci avem o tabără a autorevizuirilor. Dacă însă răspunsul nostru ar fi că revizuirile sunt fatalmente necesare din pricina schimbărilor paradigmatică ale percepției axiologice după 1990, atunci avem o altă tabără”. ■ Cât despre „profilul” prozatorului teleormănean în dicționarele viitorului, el înglobează unele dintre poncifele epocii și câteva prejudecăți de receptare sesizabile și astăzi: „«Marin Preda a debutat cu un volum de nuvele intitulat *Întâlnirea din pământuri* (*sic!*). A fost considerat o mare speranță a prozei românești. După ocuparea țării sub ideologia comunistă, această speranță s-a concretizat o singură dată, în romanul *Moromeții* (volumul I). Acest roman reușește să portretizeze, în viziune naturalistă pe alocuri, un țăran ce vine mai degrabă din agora ateniană decât din istoria României. Comedia de limbaj face uneori pagini memorabile, scrise parcă de un Caragiale al lumii rurale. Mai apoi, Marin Preda încearcă mai multe romane în care urmărește cum psihologia urmașilor acestui țăran se integrează vieții urbane. Nu mai dă niciun personaj memorabil. În privința viziunii metafizice, Marin Preda face figură de semidoct. ‘Gnoza’ din romanul *Cel mai iubit dintre pământeni* este o rușine intelectuală și stilistică ce rămâne, totuși, un important document despre precaritatea culturală a acelor vremuri»”.

● O comunicare a lui Gheorghe Grigurcu ținută în fața publicului constănțean este transcrisă în nr. 9 din „Tomis” (*Falsul apolitism e promovat cu scopul de a servi tendințe politice*, „Distinguo”, transcriere de Dan Perșa). Criticul vorbește despre temele sale favorite (le redăm paragrafând formulările sale): Impostura poetului ceaușist Nichita Stănescu și a prozatorului colaboraționist Marin Preda, cazul criterioniștilor, mizele politice nemărturisite ale apoliticilor, biografia sa marcată de rezistența la adresa regimului etc. Inedită este precizarea motivului pentru care scrie: „Eu am avut la un moment dat niște mâncărimi, un prurit. Și m-am dus la mai mulți medici. Pe piele nu se vedea nimic din acest prurit. Un medic de la Cluj mi-a spus, domnule, aveți un prurit *sine materia*, deci fără materie. Așa e și întrebarea aceasta”. ■ Deși cunoscute din dezbaterile postrevoluționare, opiniile sale despre Nichita Stănescu și Marin Preda, reapar frecvent. [...] Deși „rămâne un scriitor de primă mână în literatura postbelică”, Marin Preda nu ar fi și „un model superior, o paradigmă morală fără pereche”. Argumentele sunt următoarele: „În primul rând, Marin Preda nu a fost un protestatar, un oponent, un disident, ci a fost aproape toată viața lui un conformist. Să ne amintim că el este autorul nuvelei *Desfășurarea* care a fost opera literară purtată ca un stindard în legătură cu tema colectivizării, că a primit pentru asta Premiul de Stat, că *Desfășurarea* a fost vârată cu pâlnia în mintea multor serii de elevi. Toată viața a scris nenumărate reportaje, articole, fel de fel de adeziuni la politica partidului. În al doilea rând, să vă spună domnul Eugen Simion, cu sinceritate și cu precizie, când mai ia apărarea lui Marin Preda ca paradigmă morală, la următoarea întrebare: Este la curent cu reeditările, cu tirajele și cu onorariile pe care și le-a fixat Marin Preda la propriile scrieri în calitate de director al Editurii «Cartea Românească?»”

6 octombrie

● În nr. 39 din „Literatorul” este publicată intervenția lui Răzvan Voncu de la Colocviul Traducătorilor de la Sinaia (*În pofida dictaturii. O panoramă a criticii și istoriei literare românești între 1944–1995*). Observând că aceste două sectoare (critica și istoria literară) ar constitui partea cea mai vulnerabilă a creației literare în anii dictaturii, Voncu trece succint în revistă marile bătălii pierdute (instalarea literaturii realist-socialiste, contestarea criticii estetice și marginalizarea sau înlăturarea criticilor interbelici, contestarea modernismului) și câștigate (impunerea unei noi generații de critici și lansarea generației '60, racordarea tacită a literaturii și criticii literare la modelele interbelice și occidentale etc.). ■ Criticul se referă și la situația criticii literare după 1989: „Când toți se așteptau la eliberarea de servituți politice, am asistat la o repolitizare masivă a discursului critic, care, dintr-un anticomunism prost înțeles, a devenit la fel de intolerant ca și discursul proletcultist. Extrem de rapid, radicalizarea politică, pretins anticomunistă, a unui grup de critici literari (unii din ei cu o de-a dreptul odioasă activitate proletcultistă, ca S. Damian și Gheorghe Grigurcu) a reintrodus criteriul politic în judecarea operei literare. Ierarhiile au fost puse sub semnul întrebării în mod absolut gratuit, fiind

vizați toți marii scriitori care au scris după 1944: Marin Preda, Nichita Stănescu, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, George Călinescu etc”.

● În articolul privind revizuirile literare, din „Dilema”, nr. 142, se detașează poziția lui George Pruteanu (coroborată cu alte intervenții ale criticului) în cadrul dezbaterilor despre revizuri. Astfel, dacă în alte intervenții socotea că în cazul marilor scriitori din interbelică (preferatul lui Pruteanu pare a fi G. Călinescu), chestiunea revizuirilor estetice ar trebui cumva exclusă (discuția rezumându-se la notarea unor cedări în plan scriptic și etic, neesențiale, în ultimă instanță, pentru personalitatea și opera acestor autori), nu același lucru ar fi valabil și pentru autorii de după 1944, asupra cărora se concentrează aici; „opera acestora ar trebui supusă unor *Revizuri necesare*, care se dovedesc a fi drastice [...]. Și în ceea ce-l privește pe Marin Preda sunt de pus niște bemoli. El e autorul unei capodopere, *Moromeții*, al câtorva nuvele excelente și al unui roman istoric-politic-de-consum, *Cel mai iubit...*, valabil în regimul de dictatură, dar palid când e citit în libertate. Preda a semnat însă și destule rateuri, profund conjuncturale (*Desfășurarea*, *Moromeții 2*, *Risipitorii*), sau cel mult suportabile (*Delirul*, *Intrusul*)”.

25 noiembrie

● Pornind de la prezența lui S. Damian la emisiunea [TV] a lui Cătălin Țirlea, C. Stănescu realizează un profil al acestui critic, delimitându-se de analizele sale din volumul *Scufița Roșie nu mai merge în pădure (Nostalgii...*, în „Adevărul”, nr. 1730, „Defecțiune tehnică”): „S. Damian a devenit *altul*, dar chiar de nu s-a «revizuit» încă, scrisul său a păstrat totuși acel «miez» tare al unui critic dogmatic, ideologizant și politizant, în pofida afănării stilistice și a punerii la lucru a remarcabilului său har de moralist și zugrăvitor de tipologii. S-a schimbat doar *instrumentul* cu care operează același inbranlabil fond dogmatic: el, acest instrument, nu mai este «*lupta de clasă*» și *ideologia marxist-leninistă*, ci «*deschiderea*» și «*europenismul*», prin ocheanul cărora sunt privite acum, cu aceeași veche *intransigență*, cultura și literatura română. Într-o carte intitulată *Scufița Roșie nu mai merge în pădure*, criticul nostru găsește că «stigmatetele» naționale surprinse ici și colo în operele scriitorilor români, și nu nemți, evrei sau ruși, sunt semnele unei «fatale» *închideri* în sine înseși a unei culturi fără acces la universalitate. Același Marin Preda, «bușit» ideologic în anii '50 pentru unul din cele mai bune volume ale lui, *Întâlnirea din Pământuri*, îi apare acum, după *Moromeții* și *Cel mai iubit*, ca un prizonier al «*fanatismului local*», înregistrând un «*trist declin mai ales prin azeziunea sa la o direcție de închidere spirituală*». Asemenea ușurate acuzări sunt susținute, din păcate, pe analiza unei singure cărți, și aceea, probabil, cea mai slabă a lui M. Preda, *Delirul*, acuzându-l, în esență, de «reabilitări» politice. Însă nu fiindcă-l reabilitează pe Antonescu este slab *Delirul*, ci pentru că, în mod paradoxal, M. Preda este aici victima unei capcane în care cad, de regulă, autorii minori. El duce «concurtența stării civile» până la absurd, imaginând, cu o jenantă familiaritate, scene și dialoguri din viața unor mari personalități, reale și contemporane: probabil că una din ambițiile ascunse ale prozatorului român a fost, în *Delirul*, de a-l «concura» pe Tolstoi...”.

ANUL 1996

[IANUARIE]

• În nr. 1 din „Cuvântul”, conform „Algoritm”-ului lui Gheorghe Grigurcu, „iconoclaştii” ar fi, de fapt, „iconoduli”. De astă dată exemplele sunt Marin Preda și Nichita Stănescu, „autori-mit, ce au colaborat suficient de temeinic cu regimul totalitar”. Iată cum: „Bunăoară Preda era directorul celei mai mari edituri literare din țară, încercând a manipula conștiințele, pretinzând chiar, fățiș, tributul scriptic al criticilor pe care-i publica; în realitate, între autorul *Moromeților* și cel al *Principelui* există nu doar o relație antinomică, ci și una de similitudine, sub egida comună a voinței de dominare, a prea puținei toleranțe, a avidității de avantaje materiale și morale și, nu în ultimul rând, a oportunistului divers gradat”.

11 februarie

• „Interim”, în nr. 305 (11 februarie) al „Adevărului literar și artistic” atrage atenția ca textul semnat de Cr. Livescu („Convorbiri literare”, nr. 1) „nu-l absolvă de impolitețe sau, ca să fim mai «duri», de ceea ce M. Preda numea «spiritul primar agresiv»”.

[MARTIE]

• În replică, publicistul din spatele denominatului „Interim” este admonestat în nr. 3 al „Convorbirilor literare” de Cristian Livescu însuși (într-un PS care însoțește cronică sa din acest număr): „Îl sfătuiesc pe cel ce se ascunde sub pseudonimul ce(ce) stănescovid de la *o foaie culturală veristă* să renunțe la numele lui Marin Preda, ca argument la ineptiile sale agramate. Astfel voi fi nevoit să-i aduc aminte fostului scânteist fruntaș al revoluției culturale de misiunea pe care o avea în anturajul autorului *Moromeților* și o vorbă a acestuia despre un lingău care îl spiona sub pretext că scrie o carte despre el”.

• Apare, la Pitești, nr. 1 din „Paralela 45”. Din acest prim număr se reține îndeosebi articolul lui Caius Dobrescu, *Povestea celor trei triburi* („Noua paradigmă”). Primul „trib” ar fi cel al „revoluționarilor” (din care ar face parte scriitorii și intelectuali ca Miron Radu Paraschivescu, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Marin Preda, Virgil Ierunca, Bellu Silber, Paul Georgescu, avangardiștii Geo Bogza, Sașa Pană și Virgil Teodorescu), reprezentând „o tendință spontană de promovare a unei direcții stângiste în înțelegerea și producerea literaturii”, repede confiscată de ideologia perioadei: „Poezia lui Geo Dumitrescu sau prozele de început ale lui Marin Preda demonstrează că existau premisele unei estetici noi și incitante, asocierea sau identificarea de profunzime între revoluția poetică și cea socială își avea ideologul ei deloc lipsit de personalitate în Miron Radu Paraschivescu, să spunem, cât despre exaltarea progresului ce să mai vorbim. Totuși nu a devenit o direcție, datorită politicii culturale a partidului căruia toți aceștia i se supuneau. Ca peste tot unde s-a instalat, comunismul sovietic a eliminat sau sterilizat stângismul tradițional ori de inspirație apuseană. Stângiștilor locali li s-au preferat cei importați de la Moscova.”

Direcția culturii a fost preluată de Leonte Răutu”. Al doilea trib ar fi fost cel al „apașilor”, a cărui figură tutelară este Arghezi (care, într-o tabletă din februarie 1947 din „Viața literară”, prezenta camuflat afirmații explozive de tipul: „«Pentru că ne displace să spunem că viața e o porcărie, ne flatăm a prefera să spunem că viața e o luptă»”): „Arghezi mi se pare a fi arhetipul, strămoșul mitic al unui întreg trib de scriitori afirmați sub comunism. Este vorba de cei ce ilustrează spiritul declasării de cei ce fac din propria lor marginalitate, din complexele și frustrările lor sociale, valori ostentative. De cei ce aleg stilul pegrei al apașilor. Necrezând în nimic, reducând cu obstinție viața la aspectele ei viscerale, grotești, ei se simt liberi de orice responsabilitate. Deși promovează ideea că nu există conștiință, faptul îi înfurie și îi umple de resentimente. Resentimentele lor față de specia umană pot consuna perfect cu cele ale ideologilor de partid, dar partitura lor este diferită. [...] Reprezentanți exemplari ai tipului resentimentar sunt Zaharia Stancu și Eugen Barbu. În mod paradoxal, expresia cea mai intensă a acestei mentalități a exprimat-o un scriitor care, deși apropiat ca factură, diferă fundamental, din toate punctele de vedere, de cei amintiți: Marin Preda. Romanul său *Viața ca o pradă* explică într-un mod extrem de puternic acest tip de destin și de alegere existențială. Stilul apaș a revenit la viață odată cu primele semne de dezgheț. A fost instinctul politic al stalinistului Dej cel ce l-a făcut să mizeze pe reprezentanții spiritului lumpen împotriva marxiștilor reformatori. Să nu uităm că publicarea romanului *Groapa* este considerată unul din semnalele liberalizării. [...] Pe de altă parte, orizontul mental și existențial despre care discutăm și-a avut și filozofii lui. Oameni care, pe modelul interbelic, ridicau «golănia» la rang de metafizică. Poate că Petru Dumitriu nu este un exemplu perfect, dar, în generația următoare, îl găsim pe Nicolae Breban. Opera sa dă prestigiu dramei dostoevskiene și filozofiei nietzscheene sensibilizată apașe. [...] Ar trebui spus că resuscitarea naționalismului însuși își află originea în mentalitatea «viața e o porcărie». Declasații noștri care nu reprezintă nimic decât propriile lor interese, campionii singurătății metafizice, cred în fantasma eternității care s-a născut la sat. Rudimentele lor de moralitate, ale lumpenilor desprinși totuși de curând de civilizația tradițională, se regăsesc în sfera gurii satului. Ei împărtășesc fantasma pură a unui popor rămas undeva în urmă, dar plin de atribute excepționale. O vârstă de aur, un oțiu, o Arcadie românească din care s-a decăzut. Și nu din cauze inteligibile politic, ci pentru că lumea este guvernată de principiul răului. Țăranul deplasat din lumea lui nu mai are repere. Cultura rușinii nu mai funcționează. În lumea cea nouă totul este permis, pentru că «toți mint», «toți sunt ticăloși». În fine, cel de al treilea „trib” este al catarilor: „Un alt mod de supraviețuire culturală se leagă de lumea universitară. [...] Este vorba despre credința în Cultură ca într-o universalie cu totul și cu totul reală [...] prin raport cu care o viață se justifică la modul absolut, indiferent de contingențele sociale și politice. [...] Strămoșii mitici ai acestui trib sunt George Călinescu și Tudor Vianu”.

7 februarie

- Ion Manolescu propune, în nr. 5 al „României literare”, *Un manifest postmodernist* („Actualitatea literară”). Atât proza șaicicștilor, cât și cea a

optzeciștilor, socotite anacronice și impuse în mare parte printr-un soi de cabală a criticii, sunt înghesuite într-o debara deloc onorabilă a istoriei literare. Iată argumentele autorului (o precizare: termenul de „postmodernism”, utilizat de critic, este aplicat doar celei mai noi literaturi, aflată *in statu nascendi*): „[...] funcțiile și actualitatea prozei șaizeciste și optzeciste s-ar fi convenit chestionate, raportul dintre autori perioade rediscutat, iar viitorul romanului anticipat cu mai mult curaj, în spiritul noii sensibilități pe care numai cei privați de televiziune, cinematograful și computer o pot ignora. [...] în plină glorie, postmodernismului i se proclamă criza și i se anunță moartea, iar literatura, cu puține excepții, este aproximată cu aceleași instrumente critice ale impresionismului strămoșesc. Este inacceptabil ca, sub presiunea unei astfel de metode, etalonul prozei românești actuale să fie declarat o carte publicată... acum patru decenii. A raporta romanul nostru de astăzi la *Moromeții* I, pentru a-i stabili acestuia superioritatea zdrobitoare, e la fel de ridicol ca a-i compara pe Anton Holban cu Ion Creangă sau pe Eliade cu Slavici, pentru a demonstra «insuficiențele» literaturii interbelice în raport cu predecesoarea ei clasică. [...] Opacitatea critică și inexistența unor metode satisfăcătoare de istorie literară constituie obstacole severe în drumul postmodernismului autohton spre validare estetică; lor li se adaugă o serie de prejudecăți ce deformează pe termen lung înțelegerea fenomenului. Între ele, cea mai acută se dovedește prejudecata *modelului unic*, întărită inconștient de reflexele politice ale vechiului sistem piramidal de tip paternalist. [...] A fost cazul lui Heliade-Rădulescu (până în perioada «furioasă» a exilului) și Alecsandri, în secolul 19; este cazul lui Marin Preda și Nichita Stănescu, în zilele noastre”.

4 martie

- Din suplimentul „Fețele culturii” care însoțește ziarul „Azi” reținem câteva opinii ale lui Răzvan Voncu despre roman (*Cert este că romanul există!*): „Ca atare, pot doar să certific, pentru intervalul 1989–1996, decesul literar al romanului politic (din care rezistă – strălucit! – doar Preda, deoarece romanul său politic nu este *numai* politic) și al celui «disident» (scris, evident, *post-festum*, vezi *Sertarul cu aplauze* al Anei Blandiana). Ca și scăderea interesului pentru proza confesivă. Nici încercările de revitalizare a romanului țărănesc – au fost câteva, ale lui Dinu Săraru și ale unor minori – nu au dat rezultatele așteptate. În ciuda reactualizării eternei probleme a satului românesc, pământul, romanul țărănesc este o formulă epuizată, la noi, după *Moromeții*”.

6 martie

- În „România literară”, în nr. 9, Ara Șeptilici este aproape cu totul de acord cu manifestul postmodernist al lui Ion Manolescu, empatizând cu motivația profundă a intervenției acestuia din urmă, care „nu este un manifest, ci mai curând un protest”: „Este aberant ca instrumentele criticului (și nu cele ale istoricului literar) să se raporteze astăzi la Marin Preda și Hortensia Papadat-Bengescu. De ce nu s-ar raporta la Beckett sau la Proust (fiindcă de Pynchon sau Barth nici nu poate

fi vorba, cu toate că sunt contemporanii gloriei lui Marin Preda). În plus, acest tip de raportare critică cuprinde în sine un pericol real, fiindcă, la nivelele inferioare părerea criticului *face* literatura”.

10 martie

● Pornind de la unele distincții (între *arta curajului* și *curajul artei*) făcute de Magdalena Bedrosian în cadrul emisiunii „Cu cărțile pe față” (moderator Cătălin Țirlea), C. Stănescu propune și alte exemple care să invalideze prima noțiune (*Arta fluieratului în biserică?*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 309). ■ Din editorialul lui C. Stănescu aflăm că observațiile Magdalenei Bedrosian se refereau la un roman al lui Dragomir Horomnea, *Drumul cavalerilor*, care „a enervat oficialitatea comunistă de dinainte de '89”, cu „scene care arată cum mureau vitele din lipsa «nutrețului combinat» în plină «revoluție agrară»”. ■ Or, în opinia publicistului de la „Adevărul literar și artistic”, ar trebui făcută o distincție între „calitatea literară a curajului girat de talentul unui Augustin Buzura și făcătura curajoasă a cutărui veleitar pus pe «dezvăluiri» fără pic de talent”: „Numeroși epigoni ai curajului artistic ilustrat de Marin Preda în *Moromeții* sau *Cel mai iubit dintre pământeni* intră azi într-o ceață din ce în ce mai groasă din care, probabil, nici nu vor mai ieși. Majoritar, fiindcă e lesnicios și mult profitabil, punctul de vedere al susținătorilor curajului ca rampă de lansare în ierarhia literară este, pe termen lung, perdant, deși, conjunctural, el poate ieși «învingător», provocând chiar și valuri, cum s-a și întâmplat, de câteva ori, în trecutul regim [...]. În fine, *curajul artistic* al unui Marin Preda a fost atât de mare, încât el a influențat, ne place sau nu să o recunoaștem, o întreagă literatură”, notează C. Stănescu la sfârșitul intervenției sale.

[MARTIE]

● În „Vatra”, nr. 3, Sanda Cordoș publică un articol intitulat *Limitele și privilegiile prozei rurale postbelice* („Ars legendi”), în care demonstrează, la modul general, caracterul eminent subversiv, în contextul sistemului totalitar, al unui segment al „literaturii rurale” române (ilustrat de scrierile lui Marin Preda sau D.R. Popescu) sau ruse (F. Abramov, V. Rasputin, V. Astafiev, C. Aitmatov etc.): „Scriitorul nu (mai) pleacă spre sat spre a afla tihna în natură sau promițându-și șansa unor reverii campestre. Dimpotrivă, îl cheamă aici o urgență existențială de prim ordin, agonia și sfârșitul lumii țărănești. Istoria pătrunde în hotarele satului nu numai pentru a-l face părtașul unui progres economic și social inevitabil, ci și cu intenția declarată de a-i «schimba din temelii» (o expresie favorită a documentelor de partid), pe lângă modul de organizare economică, structura și conținutul mentalității. [...] Departe de a resimți această transformare (ce îi solicită, imperativ, și fără răgazul discernământului, acte de supunere totală) ca pe o etapă benefică, mentalitatea rurală o va primi mai degrabă ca pe o vârstă a apocalipsei, în care individul e blestemat să-și piardă identitatea economică, morală, culturală. În condițiile în care, la acea vreme, atât pentru cultura rusă, cât și pentru cea românească,

satul era încă înțeles ca o matrice spirituală întemeietoare, ca o garanție solidă pentru echilibrul civilizației naționale, mutațiile suferite sub presiunea totalitară capătă dimensiunile unei tragedii. [...] Toposul rural (tocmai prin privilegiile căpătate în ordinea libertății de expresie) îi servește prozatorului să-și adăpostească aici, poate cu mai multă acuitate și abilitate, decât în altă parte, interogațiile și, uneori, panoplia cu arme, într-o confruntare permanentă, ambiguu susținută, cu regimul; nu o dată, scriitorul pune la cale în paginile sale un (mic) teatru de luptă, în care cu o vigoare ce ține de știuta și temuta autoritate a cuvântului, dar și cu un camuflaj pe care îl reclamă prea fragila sa putere liliputană, *discursul epic încearcă să înfrunte Puterea* [...]. Totodată, la începutul intervenției sale, Sanda Cordoș trece în revistă și un anumit set de prejudecăți minimalizatoare care planează până astăzi asupra „literaturii rurale”: „Categorica ca atare a prozei rurale pare să trezească nu puține rezerve. În ordinea acestora (și într-o descendență în care autoritatea lui E. Lovinescu este hotărâtoare), proza rurală e identificată cu o literatură tradiționalistă, stagnantă, clișeistică, ce, din rațiuni minor sentimentale și regionale, se opune, din principiu, spiritului novator în literatură. Incapabilă să ofere teme strălucitoare, «înalte», reducăționistă cât privește subiectele și tipologia personajelor, neprimitoare cu scriitorul deschis spre finețe și subtilitate psihologică, proza rurală este considerată o convenție a criticii (ceea ce și este), atinsă de vetustețe ori poate chiar de anacronism, într-un timp în care adevărata cadență, cea înnoitoare, se măsoară după pasul alert al postmodernismului”.

• Din nr. 3 al revistei „Contrapunct” reținem și interviul lui Ioan Vieru cu Marin Mincu, *Sunt un scriitor care nu poate lucra decât provocat*, pretextul dialogului fiind distincția criticului cu Premiul Herder. M.M. se referă la experiența sa de scriitor și profesor, oferă detalii despre propria-i editură, Pontica etc. Vine vorba și despre „revizuirii”: „«Revizuirile» ce se propun acum trebuie făcute de o critică responsabilă și obiectivă, care să mențină o linie de exigență și rigoare estetică. Un scriitor (oricare) nu poate fi revizuit prin smulgere din contextul în care a scris: el nu putea să fi scris chiar așa cum am dori noi acum, după '89; ar fi o revizuire politizantă, nu estetică; aceasta devine o polemică gratuită așa cum o practică Grigurcu, în loc să fie o preocupare gravă. Marile figuri nu pot fi ocolite, pentru că ele au susținut această literatură, oricâte «scăderi» le-am putea găsi: Marin Preda, D. R. Popescu, N. Breban, Fănuș Neagu, Eugen Barbu (chiar dacă e inegal) și alții – nu pot fi îndepărtați. Ei rezistă și ar trebui, în primul rând, recitiți; e o primă datorie a «revizorului» sau a «revizionistului». Unele lucruri pe care ei le-au spus cu curaj cu mult înainte ca ele să fie clamate extraliterar și fără grijă, cum se face azi. Fiecare a avut de cedat o cotă-parte nu atât din etică, ci din procedură. Ar trebui să învățăm de la ei cum se rezistă [...]. Tabloul postbelic se cere nu atât revizuit, cât întregit: a existat o literatură «la vedere» și una subterană; una între granițele țării și alta în afara ei. Strict literar vorbind, ar trebui remarcate scăderile fiecărei din aceste părți, fiindcă niciuna nu a fost scutită de subiectivism, de exagerări și de resentimente”.

12 aprilie

• Eugen Simion îi răspunde prozatorului Nicolae Breban în nr. 15 din „Literatorul”, într-o intervenție intitulată *Felurite* („Cronica literară”). Pentru început, criticul reproduce pagina cu sumarul volumului *Scriitori români de azi*, unde Nicolae Breban era încadrat, totuși, într-un capitol intitulat „Proza de analiză”. Prilej de a medita asupra moravurilor literare postdecembriste, delimitându-se totodată de afirmațiile lui Breban despre Marin Preda: „Dar ceva grav se întâmplă atunci când delațiunea devine o regulă și calomnia se generalizează. Este ceea ce se petrece, am impresia, azi în presa noastră culturală. *O păruială* generală, cum am scris la începutul epocii postrevoluționare... [...] Procesul culpabilizărilor continuă și el ia, uneori, forme degradante pentru spirit. Și ce este mai grav este faptul că nimeni nu se arată îngrijorat de ceea ce se spune despre alt scriitor... [...] Mă gândesc acum la scriitorii autentici care pun în circulație fel de fel de fantasmă despre confrății lor (mai ales când aceștia nu mai sunt în viață și dau despre ei judecăți incredibil de false... [...] Nicolae Breban aduce și el o mărturie despre autorul *Moromeșilor* (în interviul citat la început) și anume: când el, N. Breban, a publicat *Bunavestire*, Marin Preda l-a reclamat la conducerea de stat și de partid... Marin Preda ar fi făcut, dar, o delațiune... Dacă este așa, este foarte grav. Dar este? Nicolae Breban nu aduce nicio dovadă, el lansează o propoziție care condamnă moral un mare scriitor, fără a ne spune pe ce se bazează. Eu cred că această dovadă nu există. Cine l-a cunoscut pe Marin Preda știe că marele prozator era incapabil să facă așa ceva și mă mir că N. Breban care a trăit, totuși, o vreme în preajma lui, poate să-l acuze cu atâta ușurință de un păcat, într-adevăr, capital pentru un scriitor... *Marin Preda delator...* este o sinistru absurditate. O primesc tot așa cum am primit altă veste adusă, cu câțiva ani în urmă, de „Contemporanul” și anume că Marin Preda a fost un nomenclaturist pentru că a acceptat să fie director la Cartea Românească!..”.

26 aprilie

• Eugen Florescu își continuă serialul în nr. următor, 293 (26 aprilie–3 mai, *Lupte prin scandaluri*). Sunt lansate, fără probe, numeroase afirmații, cea mai gravă (sau hilară) fiind aceea că Marin Preda l-ar fi rugat pe Vasile Băran să scrie el, într-un an, *Plugușorul* pentru conducător. Urmează manevre retorice de tipul: „Erau, de asemenea, obedienții despre care se vorbea: un Eugen Barbu, un Mihai Ungheanu, un Vadim Tudor? Eroare absolută! Cu Paul Anghel, acasă la el (Malvina Urșianu e martor) câte lucruri absurde ale acelor zile nu le luam în răspăr! Ieșeam cu Lăncrănjan de la Marea Adunare Națională și, coborând Dealul Mitropoliei, ce analize făceam! Dar Adrian Păunescu? Dorin Tudoran opozant? Iertat să fiu, da, dar unul mic în comparație cu puternicul și nestăvilitul Păunescu”. „În comparație cu Soljenițin, Nekrasov, Pasternak, Zinoviev, Havel etc. «gândirea» opoziționiștilor români travestiți în disidenți apăr[ea] de o puerilitate împinsă până la penibil, fiind de fapt o simplă șmecherie de sorginte fanariotă bazată pe înșelătorii de bâlci”, mai scrie E.F.

2 mai

• În replică, la articolul din „Literatorul”, nr. 15, Nicolae Breban publică, în nr. 18 al revistei „Contemporanul”, o scrisoare deschisă adresată criticului Eugen Simion: Prozatorul îi reproșează criticului și maniera în care reacționează la diferitele atacuri la adresa lui Marin Preda: „Nu, Eugen Simion, nu-l «atacă» nimeni pe Marin Preda, unul din cei mai originali creatori epici de după război, cel care, cum o spun și în *Confesiuni violente*, era posesorul unui stil de o rară cristalinătate și pertinentă, «descoperitorul» celei de a treia fețe a țaranului român, după Rebreanu și Sadoveanu. Nu, nici Rebreanu și nici Marin Preda nu se vor clătina la o analiză critică. Tresărind la cea mai ușoară aluzie negativă la adresa operei autorului *Moromeților*, nu faci decât să dai, iartă-mă, un prost exemplu de receptare critică a unui scriitor important”. ■ Nu în ultimul rând, Breban se referă și la dificultățile de apariție ale romanului *Bunavestire* (aducând „probe” orale pentru activitatea de „delator” a lui Marin Preda): „– Ieri a fost la noi [la Consiliul Culturii, n.n.] Marin Preda, ne-a comunicat D. Ghișe, și tov. Dumitru Popescu l-a întrebat despre ce e vorba în manuscrisul romanului *Bunavestire*: «– Un viol în baie și o organizație contra statului», a răspuns atunci Marin Preda. D. Ghișe și Al. Ivăsiuc nu mai sunt printre noi, dar Dumitru Popescu poate să infirme sau să confirme cele de mai sus. Eu însumi l-am întrebat pe Marin Preda dacă e adevărat ceea ce mi-a comunicat ministrul Ghișe – un om care nu obișnuia să mintă în astfel de cazuri. Iar «marele nostru prozator» a recunoscut că: – Ei și ce, *mon cher*, nu-i adevărat?!... [...] Așa că, după cum vezi, «vina» lui M. Preda, în acest caz, nu e dintre cele mai grave. A aruncat și el o vorbă acolo!”

[APRILIE]

• În „Convorbiri literare” nr. 4 sunt reluate temele prin care Gheorghe Grigurcu s-a făcut remarcat după 1989 (pledoaria pentru unii șaizeciști socotiți marginalizați, contestarea lui Marin Preda, referirile la propria biografie, ironiile la adresa „apolicilor” etc.) și într-un interviu publicat în revista ieșeană.

15 mai

• Retrospectiv, în nr. 19 al „României literare”, Gheorghe Grigurcu își analizează cazul propriu într-un text intitulat *Cronica unui cronicar* („Cronica literară”). Articolul, cu destule inserții biografice, poate fi consultat de cei interesați de anumite inefabile psihologice ale acestui critic puternic implicat în chestiunea revizuirilor. Spre exemplu, referindu-se la „campaniile” sale din ultimii șase ani, criticul este ferm încredințat că istoria literară viitoare îi va da dreptate: „Cei ce-i exaltă pe Marin Preda sau pe Nichita Stănescu sau pe Marin Sorescu, tratându-i hagiografic, minimalizează concomitent pe Radu Petrescu, pe Ion D. Sîrbu, pe Leonid Dimov, pe Mircea Ivănescu, pe Emil Brumar, pe Șerban Foarță, pe Florin Mugur, ca și pe alții [...] stimați interlocutori, n-are rost să vă grăbiți a pune punct unei dezbateri ce abia a început. Pentru a trage, într-un chip mai limpede, concluziile ei, n-ar fi mai bine să ne întâlnim... peste un veac?”

24 mai

• În nr. 21–22 din „Literatorul”, Răzvan Voncu scrie *Tot despre Preda. Receptare și ocultare* („Eseuri”; continuarea în nr. 23, 7–13 iunie). Criticul observă trei direcții ale receptării postdecembriste care distorsionează semnificația și mizele operei prediste: „negarea valorii scriitorului în totalitatea sa”, „minimalizarea binevoitoare și minimalizarea răuvoitoare”. ■ Prima ar fi „cea mai radicală și cea mai agresivă în anii de după 1989”, evoluând „dinspre o inventată culpă politică înspre o și mai discutabilă culpă literară”: „Concret, scriitorul care fusese suspectat înainte de neadeziune la idealurile partinice este acum confundat cu ele și etichetat drept «colaboraționist». Pe «baza» acestei acuzații, se trage concluzia că Preda a uzurpat poziția pe care o ocupă în canon, și ca atare trebuie coborât de pe soclu. Se observă lesne factorul de continuitate între cele două variante ale negației absolute, cea stalinistă și cea contemporană: ignorarea, deliberată sau nu, a criteriului autonomiei esteticului, ca și o concepție conflictuală asupra instituției literare și a canonului. [...] Negația absolută nu are, în mod evident, niciun fel de șansă de a fi luată în serios. Ignorarea criteriului autonomiei esteticului, la sfârșitul secolului al XX-lea și după decesul (sperăm) ultimei ideologii totalitare, e de natură să penalizeze orice teorie sau judecată axiologică. Buna și bătrâna istorie literară ne poate furniza zeci de exemple de scriitori care, eliminați din literatură pe criterii politice, au revenit irevocabil acolo unde le era locul”. ■ A doua direcție, a „minimalizării binevoitoare”, sesizabilă mai ales în transpunerile cinematografice postdecembriste, este „destul de interesantă prin paradoxul conținut”: „În comparație cu negația absolută, această direcție de ocultare este una evident favorabilă din punct de vedere politic, văzând în persoana scriitorului pe cel care s-a opus, prin opera sa, spiritului și sistemului totalitar. Scenele crimelor comise în perioada colectivizării forțate (din *Moromeții II*), critica din interior a mecanismelor partidului unic (prin destinul lui Niculae Moromete, din *Marele singuratic*) sau palierul politic al romanului *Cel mai iubit dintre pământeni* fac deliciul unor astfel de cititori, exemplul cel mai grăitor constituindu-l lectura cinematografică a acestui din urmă roman, realizată de Șerban Marinescu [...]. Binevoitoare, acest tip de receptare a lui Marin Preda este, totuși, minimalizatoare, pentru că opera scriitorului, deși are o tentă politică de netăgăduit, este mult mai complexă decât un discurs ideologic, fie el și anticomunist. [...] Preda nu a fost un disident în sensul obișnuit al termenului, iar romanele sale conțin meditații *românești* (Kundera) și nu filosofico-politice. [...] Pe măsură ce mentalul colectiv se va îndepărta de o epocă revoluționară, lectura în cheie politică a prozatorului va pierde din relevanță prin îndepărtarea referențială. Treptat, va crește, în interpretare, ponderea calităților scriitoricești cu care este constituit *tragicul* scenelor crimelor din perioada colectivizării, în detrimentul statutului lor de informație istorică”. ■ Ultima tendință, a *minimalizării răuvoitoare* (prin care opera lui Marin Preda este redusă la două cărți, *Moromeții I* și *Întâlnirea din Pământuri*) ar fi cea mai nocivă: „Minimalizarea răuvoitoare poate aduce mult mai multe prejudicii pentru că

«exigența» față de scriitor se ascunde sub masca admirației și aprecierii valorii acestuia. Se oferă un Marin Preda unilateral și comod, închis în universul satului, din care nu iese decât pentru a se rata ca prozator citadin. Ceea ce, în lipsa argumentelor critice, e cel puțin discutabil, dacă ne gândim doar că ieșirea din tehnica prozei țărănești era obligatorie, întrucât, după cum a demonstrat Andrei Grigor în teza sa de doctorat, *Marin Preda incomodul*, ciclul *Moromeților* epuizează și încheie definitiv capitolul prozei țărănești în literatura română. [...] Șansele minimalizării răuvoitoare sunt, din păcate, sporite de programa școlară. În afară de *Moromeții I*, doar *Cel mai iubit dintre pământeni* a intrat în atenția ei. Or, se știe, cititorul mediu rareori citește opera completă a unui autor, orizontul lui de așteptare fiind satisfăcut de lectura a una-două cărți. Această reacție de lectură poate fi benefică unor scriitori de factura lui Ștefan Bănuțescu, dar ea îngreunează extrem de mult misiunea criticului care se luptă să convingă că tot Preda a scris și *Moromeții II*, *Imposibila întoarcere* sau *Intrusul* și că există, cu alte cuvinte, alte câteva metafore obsedante («tema prozatorului») în discursul predist”.

[MAI]

• Comentând romane precum *Moromeții*, *Cronică de familie*, *Bietul Ioanide*, *Groapa*, *Desculț*, Gheorghe Crăciun vede, în nr. 5 al revistei „Vatra”, **Realismul ca pericol** („La periferie”): „Las deoparte faptul că în perioada mai sus amintită impersonala viziune realistă, cu sfătoasa ei omnisciență *terre-à-terre*, și stereotipa ei schemă fabulatorie era deja o valoare perimată care, prin repetare, anula toate achizițiile prozei noastre de factură psihologică și subiectivă (Camil Petrescu, Anton Holban, Hortensia Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Gib Mihăescu). Mai grav mi se pare faptul că Marin Preda, Petru Dumitriu, G. Călinescu, Eugen Barbu și Zaharia Stancu reduc, printr-o simplă tăietură epistemologică, realitatea și umanul la o singură dimensiune, esențială, cu toate că nu și unică. Viața, lumea sunt rezumate la social, individul uman e un prizonier al mediului său contingent. Până la urmă totul este supus determinismului existenței materiale. [...] Din ființă el [personajul, n.n.] a devenit ins. Apartenența lui la modelul atemporal, mitic și mistic al omului dintotdeauna nici nu poate intra în discuție. Moromete nu e un Don Quijote, Ioanide nu e un Faust. Tipicitatea realistă, câtă există, nu are nimic comun cu metafizica naturii umane eterne. Ea, această tipicitate, aparține temporarului și nu simbolicului”. În aceste condiții, în opinia lui Gheorghe Crăciun, singura direcție viabilă din proza românească ar fi cea reprezentată de Școala de la Târgoviște: „Ei sunt aceia care, în plină acțiune de reeducare proletcultistă, au opus cu nonșalanță realismului «evazionismul», alternativa unor lumi epice construite numai aparent pe modelul evenimentialității cronologice, dar de fapt cu totul imaginare, livrești, și uneori – ceea ce era la fel de grav din punct de vedere partinic – biografice, strict personalizate. Nefiind implicați în lumea literară, trăind într-un anonim incitant și protector, în contact continuu cu marea bibliotecă a literaturii europene, târgoviștenii au fost de fapt aceia care au dus mai departe

spiritul prozei noastre interbelice, fără să-i trădeze, să-i minimalizeze sau să-i glorifice inutil importanța”.

2 iunie

● Un amplu interviu cu Monica Lovinescu poate fi citit în două numere din „Adevărul literar și artistic” (nr. 321), intervenția fiind publicată sub două titluri diferite: „**Presa românească este una dintre destul de rarele izbânzii ale Revoluției din Decembrie**”. ■ De o deosebită importanță pentru controversele acestei epoci sunt precizările, de pe poziții radicale, în chestiunea „deșertului cultural” postbelic sau în cea a „revizuirilor”: „Cred în teoria deșertului cultural de-a lungul realismului socialist, deci din 1948, să spunem, până la începutul anilor ’60. Deșertul cultural a fost punctat de mici oaze, două-trei apariții: *Moromeții* lui Preda, câteva romane care atunci au părut senzaționale în acest vid (*Groapa* lui Eugen Barbu ș.a.) numai pentru că nu era vorba de Partidul Comunist; cele două romane ale lui Călinescu – totuși extrem de tributare timpului – cu impresia de libertate pe care o dădea Călinescu răsfațându-se pe sine însuși. Pentru că *Bietul Ioanide* este propria lui statuie ridicată la X, Y, Z. Deci în acest deșert, mici apariții au putut părea mari apariții, care recitite acum nu mai rezistă. După ceea ce s-a numit liberalizare, și în parte a și fost, după anii ’65, s-au acordat anumite libertăți formale (luate înapoi după ’71, la *Tezele din iulie*), libertăți care au fost adâncite de scriitori și a existat astfel ceea ce s-a numit «rezistența prin cultură», cu toate limitele și ghilimelele posibile. Primele mari ghilimele stau în faptul că n-a fost suficient. Simplul fapt de a evada în estetic nu era de ajuns pentru a crea o societate civilă. În celelalte țări s-a produs un fel de literatură angajată pe motivele esențiale. Noi nu am avut o astfel de literatură. Oricum, nu se poate vorbi, totuși, de deșert cultural. Această literatură cu mari reușite în epocă ar trebui revizitată pentru a vedea ce va rămâne din ea în momentul în care complicitatea cititorului cu scriitorul care-i făcea cu ochiul nu mai rezistă în timp. Eu cred că sunt câteva cărți care în orice caz vor rezista, dar trebuie o reșezare a lucrurilor. De pildă, **Marin Preda** are destul talent și *Moromeții* e o carte destul de importantă ca să nu ni se impună, de pildă, *Delirul* ca un roman de prim-plan. Și dacă spun că *Delirul* este mai puțin important și concesiv – atât etic, cât și estetic – să nu fiu acuzată că sfărâm statuia lui Marin Preda”.

[IUNIE–IULIE]

● Nr. 6–7 al revistei „Caiete critice”: Răzvan Voncu analizează volumul lui Andrei Grigor, *Marin Preda – incomodul* (Galați, Editura Porto Franco, 1996) (*Fals jurnal critic. Un alt Preda*, „Lecturi”), plasându-l sub semnul polemicii: „Polemica lui Andrei Grigor este atât explicită, desființând punct cu punct aberantele acuzații lansate de un Gh. Grigurcu sau Alexandru George, culminând cu magistrala punere la punct în chestiunea «marilor concesii» prediste (*Ana Roșculeț*, *Desfășurarea*, *Delirul*), cât și implicită, deoarece, la sfârșitul lecturii, imaginea care rămâne este cea a unui *alt Preda*. Dacă polemica explicită este

tăioasă și implacabilă prin apelul la cele două instrumente «uitate» de exponenții noului brigandaj cultural, anume *logica* și *textul*, polemica implicită este cât se poate de calmă și de senină. Criticul nu își construiește discursul din negații. El obține din recitirea operei o imagine primordială a scriitorului pe care o pune apoi în evidență sub forma unei figuri polimorfe, reușind îmbinările aparent imposibile între opere de facturi atât de diferite ca *Întâlnirea din Pământuri*, *Imposibila întoarcere*, *Risipitorii*, *Moromeții* sau *Intrusul*. Cartea sa este o carte despre *spiritul predist*, astăzi și în timp, un eseu monografic polemic, și nu un comentariu biobibliografic ordonat cronologic”.

5 iulie

• În „Literatorul”, nr. 27, Andrei Grigor constată că *Marin Preda avea dreptate* („Viața cărților”): „O carte care ar fi putut să fie bun(icic)ă, din moment ce intenția unei abile puneri epice în scenă nu lipsește, părăsește încă de la primele pagini spațiul literaturii, abandonează frâiele limbajului și ale direcționării narative și deraiază implacabil într-o sală de ședințe demascatoare [...] mitraliind tot ce mișcă prin literatura română. La sfârșit rămâne singur și impunător autorul-erou care suflă westernal în țevile încă fumegânde ale pistoalelor. Nu mai are gloanțe, dar nu mai are nici cuvinte. Puținele pe care le-a avut le-a împroșcat prin toate g(ă)urile de foc spre scriitorii ultimelor decenii: asupra «jebelitului» de Jebeleanu, a «lașului» de Nichita, a «jivinei, jigodiei, javrei» de Gafița, gratulat și cu frumosul epitet «căcățiș»; când Ion Diaconescu e un troglodit (lasă, că autorul o știe foarte bine!), când Victor Eftimiu e o «jigodie» de arnăut, iar Arghezi «se străduia să mănânce tot rahatul pe care nu-l mâncase», singur Paul Goma rămâne «un mare scriitor», cum atât de frumos se exprimă personajul feminin Justa, autonomizându-și astfel înțelesul numelui. Cel mai inspirat și mai izbutit pasaj din carte este cel despre Marin Preda, acuzat de autor că îi caută motive pentru a-i respinge un roman. Răspunsul predist merită citat și pentru că reprezintă una dintre puținele fraze coerente ale cărții: «Ce motiv să mai caut monșer? Motivul principal e că n-are pic de talent»”.

10 iulie

• În nr. 27 al „României literare”, Gheorghe Grigurcu revine pe tema „revizuirilor”, confruntând operele de ficțiune cu depozițiile de tip memorialistic (în speță, în cazul romanului *Cel mai iubit dintre pământeni*; tendința de a citi ficțiunea prin genurile autobiograficului pentru a-i testa veridicitatea revine în mai multe comentarii din acești ani): „Nu trebuie oare recitite cu alți ochi și apreciate în consecință, așadar *revizuite*, atâtea scrieri semiinconformiste, de la Ivăsiuc, Buzura, D. R. Popescu la Marin Preda? În legătură cu *Cel mai iubit dintre pământeni*, Monica Lovinescu constată că pasajele despre închisoarea lui Petrini, care păreau o cotă a curajului, puse față în față cu mărturiile recente ale universului concentraționar, se înfățișează «umilitor de defazate». Timpul a erodat aura acestor romane «port-stindard» și, prin urmare, se cuvin stabilite nu doar deosebirile, ci și similitudinile lor cu cele semnate de Eugen Barbu, Dinu Săraru, Platon Pardău,

Corneliu Leu. «Consacrații» trebuie să suporte o câtime de... «desacrare». ■ La fel, ar trebui „revizuite” și „legende” despre disidența internă a unor autori; cazul dat (de autoare și de comentatorul său) este tot cel al lui Marin Preda: „Pilda de care face uz e una frapantă: Marin Preda. «Nimănui nu-i slujește [...]; întrerupere citat în original, n.n.] transformarea lui Marin Preda în statuie, deoarece oricând i se pot opune sanctificării în bloc cărți ca *Desfășurarea* sau un capitol din *Delirul*». Statutul său real e ambivalent, ceea ce ar trebui să ne oprească a-l prefăce «într-un exemplu absolut de rezistență». Când «intransigent», când «pactizând cu vremurile», creatorul *Moromeților* s-ar afla la mijloc de drum între «marii compromiși» și cei ce n-au cedat, plătind uneori cu libertatea și viața: «Prin el, putem măsura chiar limitele opoziției scriitorului român la comunism și putem desluși, cel mai clar poate, motivele pentru care ea n-a fost dusă până la capăt». Vederi mult apropiate de ale subsemnatului”.

16 august

● În nr. 33 din „Literatorul”, Lucian Chișu comentează volumul lui Andrei Grigor, *Marin Preda – incomodul* (Galați, Editura Porto-Franco, 1996) într-un articol intitulat *Opera și politicile literare* („Cartea de critică”). Volumul ar fi „un interesant pariu cu sine, în sensul unei colaborări emulative a criticului și prozatorului care semnează cu același nume, scriind o carte despre Marin Preda în registrul analitic al autorului *Moromeților*, plinu-și până și propriile argumente pe gândirea (citatele) lui Preda”. Primul capitol, *Cărțile lumii în Poiana lui Iocan*, „demonstează în mare măsură prejudecata întreținută cu abilitate în unele pagini de revistă asupra gradului de intelectualitate al romancierului”; într-un alt capitol este analizată „poziția polemică a personajului feminin predist, într-o replică dată literaturii de aceeași factură” etc. Prin capitolul *În numele tatălui*, interpretarea capătă „o foarte interesantă turnură”: „De acest conflict [între Ilie și Niculae Moromete, n.n.], văzut foarte original, trebuie legată și aderarea lui Niculae la «noua religie», determinată în mod covârșitor, nu de seducția la noua utopie, ci de circumstanțele favorabile surpării autorității paterne și a codului tradițional, care-l situa dependent și deci inferior față de acesta. Spre deosebire de frații săi, revoltați, de asemenea, asupra autorității tatălui, Niculae duce bătălia pe alt plan și nu-și ascunde niciodată uimirea asupra deciziei pe care Moromete a luat-o asupra viitorului fiului său (vezi și *Viața ca o pradă*). Odată cu aceasta se va stinge și ceea ce s-a numit «tema povestitorului»”.

21 august

● În serialul său despre premiile literare, Ioana Pârvulescu comentează, în nr. 33 al „României literare”, romanul câștigător în anul 1972, la secțiunea proză: *Marele singuratic* de Marin Preda (*Dragoste și declarații*, „Neconvenționale”). Lectura (atentă la plasarea operei în contextul istoric în care a apărut) are de ce să ne surprindă, acest roman, „una din cele mai limpezi neresușite ale lui Marin Preda”, fiind socotit un act de curaj: „Două povești de dragoste și o mulțime de declarații

[...] se combină în *Marele singuratic* [...]. Poveștile de dragoste le trăiește Niculae Moromete, devenit inginer horticol și vicios al singurătății. Prima începe bine și se termină rău, începe realist și se termină melodramatic, începe dostoevskian și se termină «pe patul morții», ca o poezie de Bolintineanu cu vogă în secolul trecut. Este dragostea dintre Niculae Moromete și tânăra pictoriță Simina, care va muri de tuberculoză în brațele iubitului ei. A doua începe rău și se termină «bine», altfel spus începe tot realist și se termină tot melodramatic: este iubirea lui Niculae pentru partidul care aproape că îl exclusese, fără vină, desigur, dar care îl recheamă reușind să-l smulgă, în final, din singurătatea lui «vicioasă». Sfârșitul cărții este așadar replica în care Niculae își anunță prietenul și superiorul pe linie de partid că s-a hotărât «să activeze» din nou. Nu e greu de înțeles că în 1972 prima poveste prezenta un interes secundar, în timp ce a doua era citită cu aviditate, că primeia i se vedeau slăbiciunile, iar celei de-a doua doar calitățile, ineditul, îndrăzneala. Iar premiul a fost luat de cea de-a doua, împotriva căreia, prin întorsătura din ultima pagină, nici cenzura nu ar fi putut spune nimic. [...] Cu excepția finalului întristător în care, din proprie inițiativă, Niculae vrea să-și reia munca de activist comunist, chiar și povestea lui «de dragoste» față de partid este spusă pe șleau: iubirea se terminase la scurt timp după ce a început și nu părea să mai poată «reizbucni» vreodată. [...] Per ansamblu, *Marele singuratic* se situează polemic față de *Moromeții*, vol. II și arată la ce a dus colectivizarea forțată. Toate aceste trimiteri la realitatea imediată au fost pe placul cititorilor (și al juriului) și au făcut ca *Marele singuratic* să ia premiul pentru proză al anului”. ■ Pe de altă parte, în opinia criticului, două ar fi elementele prin care proza lui Marin Preda (chiar și aceea din volume mai puțin reușite, precum acesta) ar fi una dintre cele mai viabile din categoria romanului obsedantului deceniu: „Romanele lui Marin Preda au o mare forță de atracție: ele se pot reciti cu destul interes încă, în timp ce aproape toate romanele politice din epocă au devenit, cu timpul, ilizibile. [...] Întâi, e vorba de interesul prozatorului pentru *spectacolul uman*, interes care depășește toate convențiile, tezele (și antitezele) romanului. [...] La acest nivel Marin Preda va reuși să surprindă mereu. Pe lângă participarea la comedia umană în care e antrenat și cititorul, cărțile lui Marin Preda sunt mai ușor de acceptat astăzi decât cele ale confrăților săi și din alt motiv: limbajul esopic (excesiv în romanele politice) e aproape evitat, lucrurile sunt spuse pe șleau”. ■ Și Nicolae Manolescu (*De ce am renunțat la cronică literară*) are o istorie în legătură cu articolul (negativ) pe care intenționa să îl scrie despre acest roman al lui Preda: „Nereușind să-l conving [pe noul director al revistei „Contemporanul”, n.n.] că eram în dreptul meu să fac rezerve unui roman, oricine i-ar fi autorul, l-am anunțat că-mi retrag rubrica. A doua zi l-am vizitat pe Preda la Editura Cartea Românească. A citit articolul cu atenție. «Ai de gând să-l publici undeva?», m-a întrebat, știind că la «Contemporanul» îmi fusese refuzat și că îmi părăsisem, după zece ani, rubrica. «Nu țin neapărat», i-am răspuns. «E bine așa, *mon cher*. Rămânem prieteni». Articolul n-a apărut în timpul vieții lui Preda. Nu mai știu dacă nu l-am publicat după 1989, împreună cu câteva «refuzate»”.

[AUGUST]

• O recapitulare a programului publicației face, în nr. 8 al „Cuvântului”, criticul Ioan Buduca are un articol intitulat *Ce rămâne în raftul întâi? Salvarea prin cultură*, un fragment dintr-un viitor volum intitulat *Doi zei în amurg: Nietzsche și Eliade*, în curs de apariție la Editura DU Style. În articolul publicat în revistă, Eliade este de fapt un pretext: pornind de la un eseu al acestuia, din 1953, *Destinul culturii române*, Buduca este mai degrabă interesat de problema canonului și de tema, atât de discutată în epocă, a „salvării (sau rezistenței) prin cultură” (pusă de comentator sub semnul întrebării). Mizele și realizările perioadei postbelice sunt minimalizate și relativizate, ținta predilectă fiind generația ’60, dar nu numai: „Noua generație tânără de la 1965 reușește să recupereze, cu voie de la poliție, valorile apolitice ale perioadei interbelice. Va considera acest succes un adevărat triumf. Dintre valorile produse sub comunism până la 1965 are puțin de stimat. Se pune la cale mitologizarea unui talentat poet al primilor ani de comunism, sub rezerva că, dacă n-ar fi murit tânăr, ar fi putut fi Noul Poet Național [e vorba de Nicolae Labiș, n.n.]. Se lucrează cu ipoteza optimistă și cu mitologizarea posibilului. Un filosof ce a făcut din oportunism stil înalt, Constantin Noica, va produce chiar și o teorie a specificului național în logica acestui posibil de sub șenilele unei dialectici sofistologice. [...] Noua generație de la 1965 n-are vocația lucidității eroice care să fi transformat sensul eliadesc al exilului (ieșirea prin cultură din tragedia istorică națională) într-o revoltă spirituală. Dacă ar fi avut-o, un poet ca Nichita Stănescu, ori un prozator ca Nicolae Breban ar fi constituit de la începuturile manifestării lor publice centrul de gravitație al unui model românesc al disidenței creatoare. N-am avut disidență creatoare în ordine spirituală. Un Soljenițin al românilor, care să întemeieze protestul politic printr-o operă de amplă sinteză a mentalităților naționale, n-a fost să fie. Românii de acasă, ca și manualele lor, l-au venerat pe Marin Preda, un prozator onorabil în epocă, dar incapabil să zboare deasupra ei pentru a se întâlni, fie și numai printr-un destin eroic, cu viitorul și cu sensul european al viitorului. I-a fost dat unui alt talent moral, lipsit de anvergură spirituală, să joace rolul eroului disident. Literatura sa cea mai bună este o memorialistică a terorii, dar nu și o percepție a istoriei în perspectiva sensului ei transcendent”.

• În revista „Convorbiri literare”, nr. 8, la rubrica intitulată „Cu cărțile pe masă”, Emil Iordache are ideea de a citi în paralel două scrieri destul de diferite: Cezar Ivănescu, *Pentru Marin Preda* și Adrian Marino, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română (Încrederea în rațiune și pumnul zdravăn)*. ■ „Cea mai importantă întrebare ar fi, firește, unde l-ar plasa Adrian Marino pe Marin Preda în cadrul triplei alternative pe care o schițează pentru Noica? Adică: «1) conformism integral, total, servil – atitudine extrem de răspândită; 2) refuzul oricărui conformism și compromis – eroic, extrem de rar, cu rezultatul direct: tăcerea, moartea intelectuală, ratarea; 3) conformism parțial, printr-o soluție personală, desemnată la a face doar ‘ce se poate’, în condițiile date, de precizat de la caz la caz». Cu evidență, Adrian Marino l-ar situa pe Marin Preda în cea de-a treia ipostază, lucru pe care și Cezar Ivănescu îl sesizează, atunci când scrie că Marin Preda gândea ca un celebru moralist

francez, și anume că important nu e «să te vindeci de o boală, ci să reușești să trăiești cu ea: boală incurabilă, comunismul, și-a pus stigmatul ei, poate, în biografia și jurnalistică lui Marin Preda, dar nu l-a împiedicat să-și trăiască marea vocație și să și-o împlinească în cărțile sale pe care noi le prețuim drept capodopere». ■ De altfel, observă autorul, și Marino ar face parte din aceeași a treia categorie: „Adrian Marino nu face figurație de martir al epocii culturale ceaușiste: «epoca» i-a permis publicarea unui număr de cărți, i-a permis să se «ocupe» de «Chaiers roumains d'études littéraires», a putut «evada în lumea liberă» în repetate rânduri, ceea ce i-a asigurat conturarea privirii din afară asupra culturii noastre. În anumite privințe, a fost chiar un privilegiat, un scafandru plutind printre înecați, dar având la îndemână tubul prin care, măcar din când în când, putea respira o gură de aer proaspăt». ■ În fine, reținem și comentariul lui Marino despre ultimul roman al lui Marin Preda: „«*Cel mal iubit dintre pământeni* [...] s-a bucurat de un mare răsunset, tocmai fiindcă evocă și analizează în adâncime, și cu mare curaj, drama intelectualului român care-și vede distrusă independența intelectuală, realizarea personală și puterea de creație de către sistemul comunist. Acest roman este, deocamdată, expresia cea mai convingătoare a scriitorului și intelectualului român din țară, stăpânit de o lucidă conștiință a situației sale culturale, radical deosebită de aceea a culturnicilor»”.

● În luna nașterii scriitorului, Miron Cordun caută, în nr. 4 din „Calende”, ***Umbra lui Marin Preda*** în realitatea postcomunistă („Ad litteram”): „Ar fi trăit la oraș?, S-ar fi retras la țară, în Siliștea lui, în lumea eternității lui? Poate că amintirea, poate că nostalgia țăranului român, a adevăratului țăran român, pe care-l moștenise și îl morometizase, l-ar fi adus într-acolo: un om ostenit pe un drum ostenit. Ar fi tras la niște amărâte de rude într-o amărâtă de casă. Ar fi luat locul tatălui său pe prispă ori ar fi stat pe banca din poartă. Cine e ăsta, mă? ar fi întrebat. Al cui e ăsta, mă?! Eee, cum trece vremea, dom'le!... Sau o lua altfel, din altă parte a grijii lui de om așezat, dar amețit de necazuri, de multele, prea multele lui nedumeriri. Ce e cu grâul ăsta de nu-l seceră nimeni? Ce e cu țăranii ăștia? De ce se îndârjesc ei atâta pe stat, pe guvern? De ce-l ocolește guvernul pe țăran? [...] Deci, cum ar fi arătat Marin Preda la șaptezeci și patru de ani? Oricum aș lua imaginea lui de acum, oricum aș întoarce-o, el tot ca un om bătrân de la noi de la țară ar arăta. Dar decât să fi ajuns în vremile astea și să fi văzut toate astea, și să fie, ca un amărât de țăran de azi înjurat de unu', de altu', mai bine acolo, mai bine pe-acolo prin Siliștea celestă, pe unde Domnia Sa nu poate fi decât primarul țăran al acelei liniști atotcuprinzătoare, atotstăpânitoare și de totdeauna și pentru totdeauna. Cum și primarul neliniștii noastre este”.

27 septembrie

● În nr. 9 din revista „Orizont” sunt publicate fragmente din interviul cu Mircea Dinescu difuzate de postul de televiziune „Antena 1”, interviu realizat de Octavian Andronic (***Luăm prea repede culoare!***). Poetul ricanează la ideea că ar fi un „semi-disident”: „Păi eu nu l-am semi-înjurat pe Ceaușescu! Eu chiar l-am

înjurat! Iar la ușă n-am avut semi-securiști, ci am avut securitate adevărată! Deși ei spuneau că sunt milițieni. [...]. Pe vremuri, toți comuniștii erau buni, erau eroi, mureau striviți de alb-gardiști, acuma toți ăia au devenit buni, iar comuniștii răi! Trebuie să vină cineva din cosmos să judece, pentru că în afara câtorva – a mai multor – domni care au stat în pușcărie și au suferit cumplit pentru credințele lor politice, în România nu a existat o rezervație de îngerași pitulați prin păduri și care au stat pe burtă până să vină capitalismul! Toată lumea a încercat să se integreze în sistemul ăsta. Marea majoritate, fără să creadă în comunism, au intrat în Partidul Comunist. Pentru că nu puteai să devii șef de secție, ca inginer de treabă, nici ziarist tânăr la un ziar dacă nu erai membru al PCR. Marin Preda a intrat în partid după 1979, pentru că era director de editură, singurul din România care nu era membru de partid. Și trebuia să fie dat afară. Bun, a intrat. Dar nu credea în comunism. Era fiul unui țaran mijlocăș. Eu lucram la «România literară» și în afară de redactorii bătrâni, trebuia să fii membru al partidului comunist, pentru că altfel începeai să ai probleme. Te trimiteau băieții la «munca de jos». Or, la noi a funcționat, după decembrie '89, un fel de spălătorie «Nufărul». Băieții peste noapte s-au spălat de trecut. Eu sunt mai circumspect”.

[SEPTEMBRIE]

• În nr. 306–308 (septembrie), avem o evocare a lui Marin Preda: *De ce nu voia Marin Preda să fie șef?*. „Marin Preda simțea că e mai puternic decât rămâne vicepreședinte neplătit al Uniunii Scriitorilor, ca independent, decât președinte atârnat al breslei”, scrie Păunescu, oferind și unele explicații ale prozatorului: „Monșer, sunt 100 de Laurențiu Fulga, zis și Laurențiu Profeta, 100 de Titus Popovici, 1000 de Zăricuță, care pot fi oricând mai buni decât mine. Și domnul Macovescu, cât o fi el de ministru de Externe, poate fi mai bun decât mine. Nu mai vorbesc de prietenul dumitale, Eugen Barbu, care abia așteaptă să ne ia privilegiile, să murim de foame. Ce pot face eu într-o funcție ca asta? [...] Dragă, îți spun și ultimul motiv și probabil cel mai serios. Nu pot eu să apar în public și să țin discursuri proaste. «Dragi tovarăși, stimați tovarăși, vă rog să-mi permiteți...». Nu pot. Mi-au mai cerut pe la «Scânteia», pe la «România liberă» articole cu alegerile, cu realizările. N-am fost în stare. Mi le-au făcut ei și am acceptat să mi le semneze cu numele meu. Eu nu sunt capabil de atâta inteligență încât să spun o asemenea prostie. «Dragi tovarăși, toată stima...». [...] Ca să poți ține un discurs idiot la fiecare ocazie, același discurs idiot, trebuie să ai un talent înnăscut. Găsiți-vă pe altul. Uite Ivăsiuc, uite Breban, uite Titus. Titus e cel mai bun. Dacă n-o fi plecat la vânătoare. He, he, he”.

22 octombrie

• În „România liberă” sunt publicate alte documente din arhivele Securității: *Adrian Marino întreține legături cu elemente dușmănoase regimului; Marin Preda considera că numai în afara partidului comunist își putea menține independența.*

[NOIEMBRIE–DECEMBRIE]

• Apare consistentul nr. dublu (11–12) al revistei „Caiete critice”, dedicat „Literaturii române postbelice”, cuprinzând o amplă anchetă despre cele mai controversate chestiuni ale perioadei postdecembriste (revizuirile și limitele lor, ideea „Siberiei spiritului”, raportul biografie–operă etc.). ■ Ancheta revistei propune 6 întrebări; le redăm pe scurt: 1. Se poate vorbi, după 1945, despre România ca despre „o Siberie a spiritului”?; 2. Raportul biografie–operă: „Nu este un secret faptul că scriitorul trecut prin totalitarism(e) nu este, de regulă, aproape că am spune: nu poate fi curat ca lacrima. A ne preface că nu-i vedem conformismul și cedările mai mari sau mai mici nu se poate. Dar nu vi se pare că nu se poate *nici* să ne blocăm într-o atitudine de denunțatori ai clasicilor noștri, să ne complacem în atmosfera isterică a unui fel de interminabilă ședință de demascare a creatorilor de valori?”; 3. Criteriul etic-estetic („Nu credeți că (prea) adesea se confundă politica (a o face e unul din drepturile oricărui cetățean liber) cu *politizarea judecății de valoare*? Nu vi se pare primejdioasă renunțarea la cunoscutul principiu lovinescian?”); 4. „Revizuirea valorilor este un proces firesc, organic al literaturii, al conștiinței sale critice. Fenomenul la care asistăm astăzi este însă cu totul altceva: se încearcă, de către unii, o *forțare aberantă* a acestui proces, un fel de *asalt* dat asupra ierarhiei valorilor, cu scopul, uneori declarat, de a o răsturna, demola, pulveriza – și nu doar de a o completa și corija, cum ar fi normal. Câtă literatură alienată și câtă literatură bună considerați că s-a produs în România ultimelor decenii? În ce măsură literatura exilului și literatura de sertar vor modifica ierarhia de valori existentă până în 1989?”; 5. „Ce a câștigat și ce a pierdut scriitorul român și viața literară românească după decembrie 1989?”; 6. „Considerați că este necesară (și dacă este necesară, este și posibilă?) concilierea dintre scriitorii care, ieri, erau împreună și se opuneau (atât cât puteau și așa cum puteau) formelor totalitarismului în cultură, iar azi se contestă în chip brutal sau se ignoră sistematic? Credeți că mai e posibilă o refacere a comunității intelectuale pe baze democratice (între altele respect față de opinia celuilalt)?”. Redăm în continuare fragmente din aceste intervenții, în care este amintit Marin Preda: „Și cu toate acestea, literatura română a rezistat dictaturii. Prin ce mijloace? Aș spune prin mijloace proporționale. S-a inventat o cămașă antiglonț în interiorul căreia s-a dezvoltat o literatură adevărată. Această pavăză a fost diferită de la scriitor la scriitor. Unii s-au folosit de parabolă, de ambiguitatea metaforei și a ironiei. Din această cauză, poezia a fost mereu în fruntea literaturii adevărate și implicit a rezistenței. Într-un fel, poezia e ca muzica: n-ai de unde s-o apuci, merge în toate direcțiile. Mai greu a fost cu proza, care și ea a reușit prin câțiva autori să-și găsească pavăza. Mă gândesc în primul rând la Marin Preda, unul din cei mai mari scriitori români, care a creat *numai* în timpul dictaturilor. La Petru Dumitriu, cel din *Cronică de familie*; la Breban, din unele romane... [...] Avem cazuri dramatice de autori care au rezistat până la un anumit punct și au cedat presiunilor. Va veni vremea unei analize atente și nepărtinitoare”. Și finalul, memorabil și premonitor:

„Alții, când n-au mai putut, au plecat. Alții, când n-au mai putut, n-au mai scris. Alții, când n-au mai putut, au murit”. (Marin Sorescu); „Judecată politic în 1975, cartea lui Marin Preda [*Delirul*, n.n.] a fost judecată politic și după revoluție, în temeiul unui proces de intenție. Scriitorul voia să ducă romanul până la procesul și execuția lui Antonescu. După scandalul stârnit în jurul cărții, Marin Preda a refuzat să-l ducă mai departe, deoarece se simțea violentat în propriile intenții. Discuția în jurul celei de a doua ediții din *Delirul*, dusă mai ales în jurul revizuirii și adăugirii cărții, nu a precizat nici ce a revizuit nici ce a adăugat autorul. Marin Preda nu a revizuit nimic în *Delirul*, ci a adăugat două inserturi. Deci, ceea ce era de reținut, scriitorul nu și-a modificat textul inițial, n-a dat înapoi, exceptând o scenă priapică, fără caracter politic, cele două adaosuri nu modifică centrul de greutate și de opinie al romanului, care rămân aceleași. Discuția postdecembristă în jurul *Delirului* este un exemplu de falsă problemă sau de discuție politică pe teren literar, cu rezultate impure. Importantă rămâne judecata literară a cărții. *Delirul* face parte dintre cărțile de a doua linie ale scriitorului, așa cum se întâmplă și cu proza lui Liviu Rebreanu sau Eugen Barbu, la care vom găsi romane de primă importanță și altele care se situează sub valoarea acestora. Dar important rămâne să-l citim pe Marin Preda cel din *Moromeții II*, roman mult mai revelator și mai important decât a părut criticii în anul apariției. Pentru a nu mai vorbi de *Intrusul*, carte a cărei exegeză e încă departe de a-i epuiza sensurile și valorile” (Mihai Ungheanu).

„Dar bineînțeles că sunt de acord: literatura română contemporană are nevoie să fie reevaluată, recântărită. *Exact în spiritul în care scrie, de peste șase ani, Gheorghe Grigurcu* – dar pe care domniile voastre, dragi caietcritnici (sau literatornioți) îl acuzați de «demolare», de lèse majesté, de profanare a lui G. Călinescu, Nichita Stănescu, Marin Preda, Sorescu, Vieru... Dacă există cineva care nu îl respectă pe interlocutor (cum? – în primul rând citindu-l – și citându-l – corect), apoi aceia sunt domniile voastre, în frunte cu Eugen Simion și Valeriu Cristea (ce șmecher acest Manolescu!: după ce, în primele numere libere ale «României literare», susținea apolitismul, supremația criteriului estetic, polemizând, cu cine?, cu... Eugen Simion, s-a apucat de politică, pentru a-și procura un alibi: el «nu are timp» să se revizuiască. [...] Înțeleg neliniștea caietcritnicilor: ei se tem că literatura română are să rămână fără șefi de clasă, fără comandanți de detașament (de pionieri), fără tovarăși-de-sus, care să repartizeze fiecărui literat locul meritat... [...] E întristător să constați: în cazurile G. Călinescu, Nichita Stănescu, Marin Preda, caietcriticii apără onoarea «agresaților» [...] în numele valorii estetice – dar oare ce fel de onoare și în numele cărei valori îl repune Eugen Simion pe Dumitriu în locul... părăsit în 1960 (nu cum pretinde Canalia canală, ca să-și prezerve libertatea, ci pentru că se temea de... destalinizare!)? Onorabilă este poziția caietcritnică față de scriitorii morți, care nu se pot apăra – dar față de această stafie drumfărăpulberie? Tot pe Lovinescu au să-l invoce ca să justifice spălarea de căcat și de sânge a ultimului dintre monarhofiliu iliescologi, Petru Dumitriu?” (Paul Goma); „Știu, mi se va aminti de *Moromeții*, de *Bietul Ioanide*, de *Cronică de*

familie, cărți apărute în acel interval [...] ca despre opere care atestă continuitatea, în acel răstimp, a spiritului creator românesc. Dar sunt numai câteva aceste opere, și chiar și ele, citite azi, vădesc, într-o măsură sau alta, preluări ale poncifelor realismului socialist. *Moromeții* mai puțin decât celelalte două, dar chiar și ea le cultivă, în profilarea unor personaje schematice, ca Bălosu sau Țugurlan. Că literatura română anterioară lui 1989 ar fi «căzut total» nu cred însă în niciun caz». (Gabriel Dimisianu); „Dacă suntem atenți vedem că furia demolatoare nu i-a ocolit pe Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Cioculescu, Preda, Nichita Stănescu, D.R. Popescu, E. Barbu – și lista «epurărilor» de tip ideologic e mult mai lungă. Toată literatura română contemporană! Ca s-o înlocuim cu ce? Cu cronichete de ziar sau de radio? Cu «opere» care nu au nicio consistență? Se lucrează ca în anii cincizeci, cu *liste* și cu criterii pur ideologice. Capodoperele însă, operele valabile nu țin seama de «criteriile» neodemolatorilor». (Tudor Dumitru Savu); „Capodoperele sunt de căutat fie într-o literatură de preocupare socială plasată în altă epocă (*Moromeții*), fie în una ce și-a pus alt fel de probleme: în zona esteticului (Radu Petrescu), a imaginarului (Ștefan Bănuțescu), a ontologicului (Nicolae Breban). Bineînțeles, prin natura artei lor poeții au fost avantajați. Nu văd cu ce i-a stânenit comunismul – în scrisul lor – pe Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Virgil Mazilescu». (Livius Ciocârlie); „*Moromeții*, *Bietul Ioanide*, *Nicoară Potcoavă*, *Desculț* (în partea lui substanțială), *Cronica de familie*, *Groapa*, *Glasul* (remarcabila confesiune imaginară a lui Iulian Vesper), un număr din *Biografiile contemporane* (între ele *Proprietatea și posesiunea*) ale lui Petru Dumitriu, *Scrinul negru* (mai puțin romanul actualității), *Lupta cu inerția...* sunt câteva din cărțile bune și chiar capodoperele acestei epoci tragice». [...] „Nu trebuie persiflată, nu trebuie să-i ignorăm, repet, fondul tragic. Atâtea talente s-au irosit, atâtea maculatură propagandistică a otrăvit mintea publicului și i-a pervertit gustul, în fine, atâtea scriitori eminenti s-au luptat cu cenzura și au fost nevoiți să-i cedeze!... Un coșmar bine reglat «de sus» și bine întreținut «de jos», de la bază (vestitele – între altele – demascări ritualice de la Uniunea Scriitorilor; scriitorii bine plasați în organizația de partid rădeau tot ce se poate rade în materie de literatură evazionistă, intimistă, apolitică etc.). Dar, încă o dată, în acest coșmar au trăit și scriitori care și-au apărat talentul și au reușit să publice cărți pe care le citim și azi cu plăcere. [...] „Ar trebui recitit eseul lui Jaspers din 1946 despre cele *patru culpe* ale poporului german în vremea nazismului pentru a înțelege în ce măsură și cât este vinovat individul care trece printr-un regim totalitar... Acesta-i un proces grav și n-ar trebui lăsat pe seama pamfletarilor, oportuniștilor, fripturiștilor. Ei n-au odihnă și n-au, evident, niciun Dumnezeu. Efectul este că, după o vreme, totul devine confuz și irespirabil. Este ceea ce se întâmplă, azi, în presa noastră culturală. Un șir interminabil de «demascări», incriminări, injurii aduse, de-a valma, scriitorilor. Îndeosebi marilor scriitori. Nu știu cu exactitate, dar, după toate aparențele, Preda și Nichita Stănescu sunt în fruntea listei. Ei sunt contestați, moralmente, și în ultima vreme au început să fie contestați și estetic. [...] Cazul

epocii noastre este elocvent. După 50 de ani de totalitarism de stânga este firesc să recitim cărțile și să vedem ce rămâne din ele. Este, de asemenea, firesc, să analizăm și comportamentul moral al creatorului în vremuri așa de rele... Nu-i nimic de ocultat în această privință. Să ascundem faptul că M. Sadoveanu a scris *Mitrea Cocor* și că acest roman este regretabil din toate punctele de vedere? Că un alt mare scriitor, G. Călinescu, a lăudat pe A. Toma în Aula Academiei? Că M. Beniuc, productiv ca o uzină de detergenți, a scris zece mii de poeme encomiastice și doar o sută de poeme bune? Că tinerii poeți din anii '60 au idealizat și ei «Comuna de aur» și că au publicat poeme de care azi, în mod sigur, se rușinează? Ar fi să negăm evidența... Trebuie scris corect, obiectiv, în spiritul adevărului, ceea ce înseamnă cu *înțelegere* și cu respect pentru talentul încercat, apăsător, asfixiat de barbariile istoriei. [...] Niciodată dl Paul Goma n-o să poată lua locul lui Preda, cum crede dl Ion Simuț, și în vecii vecilor dl Gh. Grigurcu n-o să-i elimine din literatură, cum dorește cu atâta ardoare, pe Nichita Stănescu, G. Călinescu, Arghezi, Sadoveanu, Preda... Și, oricât ar persevera dl S. Damian, n-o să reușească, sper, să revizuiască după gustul lui literatura română postbelică. Ceea ce nu înseamnă că n-are dreptul să încerce. Eu, unul, nu-l împiedic în niciun fel. Dar am dreptul să întâmpin cu scepticism revizuirile sale...”. „Literatura scrisă în exil nu răstoarnă, cred, ierarhiile literare existente. Oricum, nu prea mult. Le completează, este adevărat. În ce privește literatura de sertar, ea mi se pare elocventă doar în domeniul memorialistic. Ceea ce nu-i de neglijat” (Eugen Simion).

ABSTRACT

We hereby present comments referring to Marin Preda and his work, mainly regarding his novel *The Moromete Family*, as sixty years are celebrated from its publishing, using excerpts of the four volumes of the *Romanian Literary Chronology – the Post-Communist Period*, coordinator Eugen Simion, the Publishing House of the National Museum of Romanian Literature, 2015 (under printing). A group of researchers up of Bianca Burța-Cernat (publishing coordinator), Lucian Chișu, Oana Soare, Paul Cernat, Andrei Milca and Ion Oprișan participated in the preparation and elaboration of the documentary material.

Key-words: Marin Preda, *The Moromete Family*, literary debates, *Romanian Literary Chronology – the Post-Communist Period*.